

Arap devriminin sorunları

Sungur Savran

Bu yazı, Mısır'ın 30 yıllık diktatörü Hüsnü Mübarek'in devrilmesinden (11 Şubat 2011) neredeyse günü gününe tam iki yıl sonra yazılıyor. *Devrimci Marksizm*'in sadık okurları, derginin 13-14 numaralı çift sayısında Arap devrimi üzerine devrimden tam altı ay sonra bir yazı yazmış olduğumuzu hatırlarlar.¹ Gerek o yazıdan önce, gerekse ondan sonra Arap devrimi üzerine birçok şey yazdık. Ama sözünü ettiğimiz yazı ötekilere göre bir özellik taşıyordu: Arap devriminin bir ilk bilançosu ve teorik açıdan bir toplu değerlendirmesi idi. Elinizdeki yazı aynı şeyi bu sefer iki yıllık gelişme temelinde gerçekleştirecek.

Ama bu kez kapsam bakımından farklı olacak yazının içeriği. Altıncı ay bilançosu, Arap devriminin bir panoramasını çiziyordu. Devrimin ciddi bir varlık gösterdiği bütün ülkeleri (Tunus, Mısır, Yemen, Bahreyn, Suriye) bir ölçüde ayrıntılı olarak ele alıyor ama bununla da yetinmiyordu; yalnızca konuk olarak uğradığı ülkelerde (örneğin Fas, Ürdün, Umman, Cezayir) olan bitene de kısaca da olsa değiniyordu. Arap dünyasının geri kalan ülkelerini de (Filistin'den Körfez ülkelerine, Irak'tan Sudan'a) Arap devrimi karşısın-

---

¹ “Arap devriminin vaatleri ve zaafı”, *Devrimci Marksizm*, 13-14, İlkbahar/Yaz 2011.

daki konumları bakımından değerlendiriyordu. Nihayet, Arap devriminin geniş dalgası içinde karşı devrim eğiliminin ifadesi olarak yaşanan Libya olayına da ayrıntılı yer ayırıyordu.

Bu sefer öyle yapmayacağız. Yer yer başka ülkelere değinip geçsek bile, esas olarak Mısır devrimi üzerinde duracağız. Bu yaklaşımı seçmemizin birden fazla nedeni var. Bunlardan ilki, devrimin bazı ülkelerde soluğunu yitirmiş olması. Bunların başında elbette Suriye geliyor. 15 Mart 2011’de mülksüzlerin bir devrimi olarak başlayan Suriye ayaklanması, yaklaşık ilk altı ay boyunca bu karakterini koruduktan sonra emperyalizmin ve Ortadoğu’nun (aralarında Türkiye’nin de bulunduğu) birtakım güçlerinin işin içine girmesi sonucunda adım adım düzen yanlısı bir burjuva hareketinin hegemonyasına girmiş, bu süreç içinde aynı zamanda devrim karakterini yitirerek iki gerici kamp arasında bir iç savaş halini almıştır. Bu gelişmenin bizim yaptığımız analiz bakımından hiç de şaşırtıcı olmadığını ekleyelim. Altıncı ay bilançomuzda, Suriye’yi Mısır ve Tunus ile karşılaştırarak şöyle yazmıştık:

Suriye’de, Tunus’taki gibi, sokağa çıkan daha ziyade işçiler, kent yoksulları ve emekçi köylülerdir. Ama ne Tunus’ta olduğu gibi işçi örgütleri bir ağırlık taşımaktadır, ne de Mısır’da olduğu gibi tipik proleter eylemleri olan grevler vb. mücadeleye damga vurmaktadır. Dolayısıyla, Suriye devriminin burjuva muhalefetine çarkları içinde öğütülmesi olasılığı öteki iki ülkeden daha fazladır.²

Suriye devriminin yerini emperyalizmin güdümünde bir iç savaşa bırakmasının zamanlamasını olaylar geliştikçe belirlemeye çalıştık. 2012 Ağustos ayında yazdığımız bir yazıda, bir yandan emperyalizmin ve Ortadoğu’daki müttefiklerinin (Türkiye, Suudi Arabistan, Katar) “Suriye devrimini rayından çıkarıyor” olduğunu saptadık; bir yandan da, Suriye devriminin ölüm döşeginde ardında bir bebek bıraktığını.³ Bu bebek elbette özerkliğini kazanmakta olan Suriye Kürdistanı, yani Batı Kürdistan, yani Kürtçe adıyla Rojava idi.

Devrimin soluğunu yitirdiği veya şimdilik soluklanmakta olduğu başka ülkeler de var. ABD, Mısır’da Mübarek’i harcayarak rejimi kurtarma taktiğinde başarıya ulaşamadı, ama Yemen’de cumhurbaşkanı Ali Abdullah Salih’i kurban vererek ve yardımcısını başa geçirerek en azından şimdilik

² A.g.m., s. 162.

³ Sungur Savran, “Devrim ile karşı devrim arasında Suriye”, *Gerçek* sitesi, 8 Ağustos 2012, <http://gercekgazetesi.net/sungur-savran/devrim-ile-karsi-devrim-arasinda-suriye>.

devrimci dalgayı kontrol altına almış görünüyor. Yemen’de yatıştırma taktiği işe yaradı. Bahreyn’de ise başta Suudi Arabistan olmak üzere Körfez şeyhliklerinin birlikleri devrimi şimdilik bastırmayı becerdiler. Devrimin tam boy harekete geçmediği ama belirli bir potansiyel göstermiş olduğu ülkelerden Fas’ta anayasa reformu yoluyla meşruti bir yönetime geçiş, Ürdün’de ise hükümetin görevden alınması (muhtemelen geçici olarak) işe yaradı.

Bütün bunlardan dolayı, devrimin aktif bir yanardağ gibi bütün haşme-tiyle varlığını sürdürdüğü ülkelerin sayısı azaldı. Mısır’ın dışında sadece Tunus’ta sürmekte olan bir devrimin sözünü edebiliriz. Tunus’ta bile, bu satırlar yazılırken cenazesi kaldırılmakta olan Şükrü Belaid’e yapılan sui-kastta açıkça ifadesini bulan istikrarsızlık ülkeye tam bir aktif yanardağ gö-rünümü vermiyor. Kasım sonunda Silyana kentinde işsiz gençlerin başlattığı ve bütün bir şehir halkının ayaklanmasına dönüşen, çok kısa bir süre için birkaç başka kente sıçrama eğilimi gösteren, ama zaman ve mekân içinde sınırlı kalan yükseliş, Tunus’ta devrimci bir dinamiğin derinden derine sür-mekte olduğunu gösterdi göstermesine. Ama bu dinamiğin eylem halindeki bir devrime dönüşmesi, ancak uygun koşulları bulduğunda gerçekleşecek. Belaid’in ölümünün böyle bir etki yaratması ihtimali dışlanamaz elbette.

Ne var ki, Tunus’ta devrim Mısır’daki kadar faal olsaydı bile, tek başı-na Mısır’ın incelenmesi için önemli başka nedenler üzerinde durmak müm-kündür. Burada da, iki faktör işin içine giriyor. Bunlardan birincisi, Mısır devriminin bütün Arap devrimleri içinde en kapsayıcı, en örgütlü, en derine işleyen, en kitlesel, toplumda en büyük sarsıntıyı yaratmış devrim olmasıdır. Bir başına Tahrir bunu söylemek için yeterdi. Unutmayalım ki, Ocak-Şubat 2011 Tahrir günlerinden ve gecelerinden bu yana, Tahrir meydanı, sadece Arap dünyasında değil, İspanya ve Yunanistan’ın “meydanlar hareketi”nden ta Amerika Birleşik Devletleri’nde Wisconsin’e ve Wall Street İşgali hare-ketine kadar bütün dünyanın ezilenlerinin hayal gücünü tutuşturan bir “halk şöleni” (terim Lenin’indir) oldu. O kadar ki, 2011 yaz aylarında Tel Aviv’in Rotschild bulvarında ekonomik bakımdan geleceksizliği protesto amacıyla kurulan çadır kampı dahi, İsrail-Arap duvarını aşıp Tahrir’e referans yapı-yordu. 21. yüzyılın devriminin şimdilik paradigmatic temsilcisi Tahrir mey-danıdır.

Buna rağmen, Tahrir Mısır devriminin sadece en görünür yanıdır. Bir kere, Kahire’nin artık devrim coğrafyasının parçası haline gelmiş birçok yeri vardır: Kasım 2011’deki devrimci eylemlerin mekânı Mahmud Mustafa sokağı, Hristiyanlara yapılan saldırıya karşı Müslüman-Hristiyan devrim-

cilerin omuz omuza direnişinin mekânı olarak anılan Maspero, birçok işçi mahallesi ve nihayet son bir-iki aydır devrimin yeni merkezi, tekrar tekrar kuşatma altına alınan başkanlık sarayı. Ne var ki, iş burada da bitmiyor. Mısır'ın sayısız kenti, son iki yılda, zaferleri ve şehitleriyle devrimci bir gelenek edinmiştir. Başta İskenderiye ve Süveyş öne çıkmıştı. Sonra işçi kenti Mahalle Kübra, özellikle Kasım 2012 sonunda yöneticilerin şehirden kovulmasına kadar giden aktif mücadelesiyle ileri fırladı. Şimdi ise başkan Muhammed Mursi'nin OHAL'ini ve gece sokağa çıkma yasağını ayaklar altına alan kanal boyu kentleri destan yazıyor: Port Said, İsmailiye ve tabii yine Süveyş. Bütün bunlara, aşağıda göreceğimiz gibi, işçilerin irili ufaklı eylemlerine sahne olan sayısız işyerini de eklemek gerekir.

Mısır'ı Tunus'tan da ayırarak ele almayı geçerli bir yöntem kılan ikinci faktör ise ülkenin Arap dünyasındaki belirleyici özelliği. Bir kere salt coğrafi ve dolayısıyla jeostratejik konumuyla (Maşrek ile Mağrip'in ya da Ortadoğu ile Kuzey Afrika'nın buluşma noktası), nüfusunun büyüklüğü ile (yaklaşık 300 milyonluk Arap dünyasında 83 milyon nüfusuyla rakip tanımaz derecede büyük bir ülke), İsrail meselesindeki belirleyici siyasi ve askeri özelliğiyle (Camp David anlaşmasına dayanan İsrail-Mısır barışı İsrail'in güvenliğinin vazgeçilmez temelidir), ABD için önemiyle (Mısır yaklaşık son 20 yıldır İsrail'den sonra en büyük ABD askeri yardımını alan ikinci ülkedir), ordusunun gücüyle, dünya sistemiyle birleşmekte hızlı adımlar atan sanayi kapitalizmi ile Mısır "hard power" bakımından başka hiçbir Arap ülkesiyle karşılaştırılmaz. Ama bunların yanı sıra "soft power" denebilecek siyasi, ideolojik ve düşünsel faktörler de Mısır'ı Arap dünyasının merkezine yerleştirir. Tarihin en eski yerleşik uygarlıklarından birinin mirası üzerinde yükselen bu ülke, on dokuzuncu yüzyılın başından itibaren sadece Arap dünyasında değil bütün Ortadoğu ve Kuzey Afrika'da ekonomik ve politik rüzgârları yaratan, öteki ülkeleri etki altına alan merkez olmuştur. 19. yüzyıl başında Mehmed Ali döneminden başlayan bu eğilim, özellikle Cemal Abdül Nasır (1952-1970) döneminde iyice belirginleşmiştir. Son yarım yüzyılın Arap tarihinin şifreleri Kahire'de yazılmıştır. Bundan dolayı, Mısır Arap dünyasında büyük ölçüde ana entelektüel merkezdir de. Üniversiteleriyle, basınıyla (El Ahram ve başyazarı Hasaneyn Heykel), müziğiyle (Ümmü Gülsüm), edebiyatıyla (Necip Mahfuz), sinemasıyla (Yusuf Şahin), Mısır Arap kültür hayatında da büyük ağırlık taşır. Nihayet, Nasırcılığı laik bir milliyetçiliğin taşıyıcısı olmasına rağmen, İslam dünyası ve İslamcılık açısından da Mısır önemli bir merkezdir. Bütün İslam dünyasının bir merkez olarak gördüğü El Ezher Üniversitesi Kahire'dedir. Daha da önemlisi, Arap dünyasında dal

budak sarmış olan İhvan (İhvan-ı Müslimin) hareketi, Mısır'da (1928) kurulmuştur ve Mısır'daki örgüt bütün İhvan (bu hareketi bundan sonra İhvan olarak anacağız) hareketleri arasında hâlâ en güçlü olanıdır.

Kısacası, Arap devriminin başından beri ifade ettiğimiz gibi, Mısır'da olan bitenler bütün Arap dünyası açısından belirleyici bir nitelik taşıyor. Bununla elbette Mısır'da devrimin ulaştığı sonuç otomatikman ve bire bir öteki ülkelerde de tekrarlanacaktır demiş olmuyoruz. Söylediğimizin anlamı şudur: Mısır devrimin sonucu, öteki Arap ülkelerini dalga dalga etkileyecektir; bazı yerlerde Mısır neredeyse taklit edilirken, başka yerlerde ise tam tersine salt Mısır'daki gelişmenin karşısında durabilmek için o ülkelerin hâkim güçleri başka bir durumda hiç almayacakları tedbirleri alabilecek, hiç girmeyecekleri yönelişlere girebileceklerdir.

Şayet bu doğruysa, yani Mısır'daki gelişmeler bir bakıma Arap dünyasının geleceğini belirleyici etkilere sahip olacak ise, Mısır'ı kendi başına incelemenin özel bir yararı olacağı açıktır. Sadece bu kadar da değil. Mısır devrimi, bütün öteki devrimlerin temelinde yatan temel sınıf dinamiklerini ve siyasi potansiyelleri en arı, en ileri biçimde ifade eden devrimdir. Bu dinamik ve potansiyeller değişen ölçülerde öteki toplumlarda da vardır. Ama oralarda daha başka toplumsal ve siyasi dinamiklerle daha fazla “lekelenmektedir” ya da “sulandırılmaktadır” bu dinamikler. Mesela aşiretlerin toplumsal hayatta tuttuğu yer Yemen devriminde Mısır ile karşılaştırılamayacak derecede ağırlıklıdır. Mesela Ortadoğu'ya damgasını vuran Şii-Sünni çatlağı Bahreyn'deki devrimin kaderi bakımından çok büyük etki taşımıştır. Bu iki faktör Mısır'da hemen hemen rol oynamamıştır. (Mısır'da politikada ağırlığı olan bir Şii azınlık yoktur. Aşiretler ise Sina yarımadasında ve ülkenin geri kalmış bölgesi olan Yukarı Mısır'da önem taşımakta, ulusal politika üzerinde esas belirleyici faktör olarak etki yapmamaktadır.) Bu, Yemen veya Bahreyn'de sınıf mücadelesi yok demek değildir. Oralarda da devrimin esas dinamiği işçilerin, mülksüzlerin, yoksulların isyanından kaynaklanmıştır. Ama orada aşiret veya mezhep sınıf faktörünün etkisini lekelemiş veya sulandırmıştır. Bu durumda, Mısır devriminin incelenmesi, Arap devriminin ardındaki esas dinamiğin, yani sınıf mücadelesinin arılığı içinde incelenmesi demektir.⁴

4 Benzeri bir durum Tunus için de geçerlidir. Zaten yukarıda sözünü ettiğimiz yazıda da (“Arap devriminin vaadleri ve zaafı”) benzer bir akıl yürütme ile önce Mısır ve Tunus deneyimlerinde Arap devrimini yalınlığı içinde inceliyor, öteki ülkelerin daha karmaşık dinamiklerini bundan sonra ele alıyoruz.

Demek ki, bu yazıda bir bütünü (Arap devrimi) belki her parçasıyla değil ama en belirleyici ve en arı oluşuma tanık olan parçasıyla inceliyor olacağız. Kapsayıcılıktan yitireceğimiz şeyleri derinlikten kazanabileceğiz. İşte, tartışmanın merkezine Mısır'ı yerleştirdiğimiz halde bu yazıya “Arap Devriminin Sorunları” başlığını koyuyorsak bundan dolayıdır.

Devrimin neresindeyiz? Kısa bir bilanço

Mısır devriminin bu iki yılı boyunca, olan bitenlere bakanların çok önemli bir bölümü, hep ünlü hikâyedeki gibi fili neresinden tutuyorsa öyle tarif etti. Devrimin Marksist bir bilimsel kavrayışından uzak, izlenimci, süreç yerine fotoğraf karelerine bakarak karar veren, yani dinamik değil statik değerlendirmeler, sürekli olarak mahcup oldu. Burada, Türkiye solunun bazı çizgilerinin (örneğin TKP'nin) konumu ile ABD'nin popüler sağcı haftalık *Time* dergisinin, karşıt gerekçelerle ama benzer biçimde mahcup olmaları son derece de ilginç bir örnek teşkil ediyor. TKP ve benzerlerine yazının sonunda geleceğiz. Olguları saptayalım, hesabımızı olgular temelinde görürüz. Ama *Time*'ın durumu gerçekten de diyalektikten habersiz olmanın, istihbaratınız ne kadar güçlü olursa olsun insanı en kötü yanılgılarla baş başa bırakabileceğinin tarihte az görülür örneğidir.

Time dergisi 9 Temmuz 2012 sayısının kapağına iddialı bir başlık atmış: “The revolution that wasn't”. Yani, kabaca “Devrim olmayan devrim”. Neden böyle yazdığını da hemen başlığın altında açıklıyor dergi: “Neden generaller Mısır'ın gerçek yöneticileri olmaya devam ediyor”. Özet: *Time*'a göre 11 Şubat 2011'de Mübarek devrilmiş olabilir, ama devrim mevrim olmamıştır, çünkü Mısır'ı Mareşal Tantavi'nin yönetimindeki Yüksek Askeri Konsey yönetmektedir. 9 Temmuz'daki bu yargı, sadece bir ay sonra, 12 Ağustos'ta, Haziran ayında seçilip görevini 30 Haziran'da devralmış olan yeni başkan Muhammed Mursi'nin Tantavi'yi ve genelkurmay başkanı Sami Anan'ı emekliye ayırmasıyla tuzla buz olmuştur! *Time* neden bu kadar mahcup duruma düşmüştür? Çünkü burjuva düşüncesi ile yoğrulmuş bu sağcı dergi devrim nedir bilmez. Yüz binlerin, milyonların ta 2011 Nisanından o yana (yani neredeyse bir buçuk yıl boyunca) “Yaskut yaskut, hükm il askeri!” (yani “Yıkılsın, yıkılsın, askeri yönetim!”) şiarıyla meydanları defalarca doldurmuş olmasının yaratacağı dinamik onun için bir şey ifade etmez. Oysa yeni başkan Mursi, ilk turda sadece % 24 oy almış bir başkan olduğu halde bunu yapabilmiştir, çünkü bir devrimin yarattığı sarsıntıyla başa geçmiştir. Hem devrimci kitlelerin gözüne girmek için, hem de kendi iktidarını sağlamlaştırmak için, altını milyonların oyduğu Tantavi'yi bir günde alaşağı

etmiş ve ciddi hiçbir tepki de görmemiştir. Türkiye’de on yıla yayılan bir mücadeleye benzer bir süreç, kendi başına oyların sadece dörtte birini alabilmiş bir başkan tarafından bir ay içinde tamamlanabilmiştir. *Time* da öyle ortada kalakalmıştır!

Biz şimdi bu tür yüzeysel değerlendirmeleri bir yana bırakarak, Mısır’da yaşanan süreci bir devrimin değerlendirilmesinde kullanılması gereken Marksist kıstaslarla ele almayı deneyelim. Aslında bir bakıma bunu yazının tamamında yapacağız. Örneğin, devrimin en önemli boyutu bile denebilecek sınıf dinamiklerini bir sonraki bölümde inceleyeceğiz. Şimdi ele alacağımız kıstaslar şunlar olacak: Birincisi, devrim siyasi iktidarın el değiştirmesi anlamında hangi noktaya ulaşmıştır? İkincisi, siyasi iktidardan ayrı olarak devrim var olan devlet aygıtını ne ölçüde değiştirebilmiştir? Üçüncüsü, devrim başlangıçta kendisinin hedefleri olarak ilan ettiği amaçlara ne ölçüde ulaşabilmiştir? Görüleceği gibi, burada çıkarmaya çalıştığımız “bilanço”, tam da diyalektikten nasibini almamışların çekmeye çalıştığı türden bir fotoğraftır: içinde bulunduğumuz anın fotoğrafı. Bizim onlardan farkımız varılmış olan somut durumu görmezlikten gelmek değildir çünkü. (Somut gerçekliğe çok aldırmandan retorikle işi idare etmeye çalışan bir Marksizm bizden uzak olsun!) Bizim onlardan farkımız, statik fotoğrafı mutlaklaştırmamak, görünen tablonun ardındaki dinamiklere bakmak, bu dinamiklerin var olan fotoğrafı ne yönde değiştirebileceğini anlamaya çalışmaktır. Bunu ise daha sonraki bölümlerde yapacağız. Şimdi önce içinde bulunduğumuz anın fotoğrafını, rastgele ve izlenimci bir tarzda değil, Marksist teorinin bir devrime bakarken en öne çıkaracağı kıstaslar temelinde çekmeye çalışalım.

Siyasi iktidarın el değiştirmesi açısından bakıldığında, Mısır devrimi gecikerek de olsa siyasi iktidarın hâkim sınıfların farklı fraksiyonları arasında el değiştirmesine ve rejimin başkalaşmasına tanık olmuştur. Bilindiği gibi, Mısır’ın hâkim güçlerinin ve Mübarek rejiminin baş destekçisi ABD emperyalizminin 25 Ocak devrimi karşısındaki stratejisi, inisiyatifi kitlelere teslim etmeyen kontrollü bir değişimle işin özünü korumak ama biçimde taviz vermek olarak özetlenebilecek bir “düzenli geçiş” stratejisi idi. Başlangıçta bu strateji bir ölçüde tuttu. En baştan itibaren işaret ettiğimiz gibi, 25 Ocak devriminin ilk büyük zaferi (11 Şubat’ta Mübarek’in devrilmesi), tarihin sonsuz orijinalitesi içinde bile bir ironi şahıkası oluşturacak şekilde, aynı zamanda bir askeri darbe olarak nitelenebilecek bir olaydı.

Mübarek’in yıllarca savunma bakanlığını yapmış, rejimin yıllanmış adamı Mareşal Hüseyin Tantavi başkanlığında bir Yüksek Askeri Konsey (YAK)

Mübarek'in devrilmesiyle ortada kalan iktidarı eline alıyor, ama kitleleri yaştırmak için de bir burjuva demokrasisi rejiminin kurulacağı konusunda vaatler yapıyordu. 11 Şubat'ı izleyecek tam bir buçuk yıllık süre (11 Şubat 2011-12 Ağustos 2012 tam bir buçuk yıl eder), Mısır toplumuna yön veren çelişki, bu askeri cunta ile devrim arasındaki uyumsuzluk oldu. Devrimin ilk işi siyasi iktidarı devirmektir. Devrim henüz bu işi bile tamamlayamamış olmanın öfkesi ile askeri yönetime hücum etti. Dalga dalga büyük kitle eylemleri, özellikle Tahrir'de yer yer yüz binleri bulan gösteriler, 8 Nisan, 27 Mayıs, 28 Haziran, 23 Temmuz, Mübarek davasının başladığı Ağustos başı tekrar tekrar yaşandı. Kasım 2011'de devrimin yeniden bütünüyle ayağa kalktığını daha sonra konuşacağız. Askeri yönetim ise, devrimin taarruzunu savabilmek için kimi zaman İhvan'la işbirliği yaptı: 19 Mart 2011'de düzenlenen ve YAK'ın yeni anayasa onaylanana kadar başta kalmasını öngören ilk anayasa referandumunda, bir an önce hükümeti ele geçirmek isteyen İhvan askerin oyununu oynamış oldular. YAK kimi zaman düpedüz şiddete başvurdu (2011 yılında Ekim ayında 25 ölü, Kasım ayında 40 ölü, Aralık ayında 17 ölü vb.). Kimi zaman da değişik toplumsal kesimleri karşı karşıya getirecek provokasyonlara girişti. Örneğin, Hristiyan Mısırlılar olan Kıptilere yönelik saldırı, kilise yakma, katliam uygulamaları, her ne kadar Selefî unsurlar işin içine karışmış olsa da, aynen bizdeki Sivas Madımak katliamı gibi, devlet prodüksiyonu izlenimini bırakmaktadır. Örneğin, Şubat 2012'de Kahire'nin el Ahli takımının Port Said kentinde el Masri takımı ile oynadığı maçtan sonra, el Ahli'nin devrimde büyük rol oynamış taraftar grubu "ultra"ların saldırıya uğraması ve 70'inin hayatını yitirmesi olayı, polisin mutlaka içinde yer aldığı bir komplo olmalıdır. (Bu olayın uzantıları, bilindiği gibi, devrimin ikinci yılında da Port Said'de büyük olayların yaşanmasına yol açacaktır.)

Bütün bu mücadele sırasında devrimci kitlelerin ana talebi, yukarıda da belirtildiği gibi, "Yaskut yaskut, hükm il askeri!" idi. İşte Mursi başkan seçildikten sonra Tantavi ve genelkurmay başkanının görevden alınması ve bu göreve eski rejime çok daha mesafeli olan bir generalin, el Sisi'nin atanması, bir buçuk yıl boyunca Mısır semalarını çınlatan milyonların bu sloganının gereğinin yerine getirilmesinden başka bir şey değildi.

Bugün geldiğimiz noktada, Nasır'ın ölümünden (1970) sonra Enver Sedat tarafından kurulan ve onun İslamcılarının bir suikastı sonucunda ölümünden (1981) sonra 30 yıl boyunca Hüsnü Mübarek tarafından demir yumrukla yönetilen rejimin yıkılmış olduğu açıkça ortadadır. Ordunun ve eski devlet

aygıtının gücünün bütünüyle ortadan kaldırılıp kaldırılmadığı sorusu başka bir sorudur. Ama iktidarın kendisi el değiştirmiştir. Nasır'ın döneminde de, Sedat-Mübarek dönemlerinde de Mısır rejimi ile zaman zaman kanlı bıçaklı dahi olmuş olan İhvan, şimdi iktidardadır. Ülkede büyük ölçüde çok partili bir rejim vardır. Eski rejimin kalıntıları var olmaya devam etmektedir. Ama bunlar hem kalıntıdır, hem de yeni bağlamda siyasi hayatta oynayacakları rol eskisine göre çok farklı olma istidadını taşımaktadır.

Bu bizi ikinci sorumuza getiriyor: Bu süreçte eski devlet aygıtı ne ölçüde değişmiş, ne ölçüde aynı kalmıştır? Bu sorunun cevabı, Mısır devriminin en ciddi sınırlarından birine işaret eder. Devrim var olan devlet aygıtına hemen hemen hiç dokunmamıştır. Devletin baskı aygıtları elbette bu sorunun cevabı açısından en dikkatle bakılması gereken yerdir. Ne ordu, ne polis ("Merkezi Güvenlik Kuvvetleri"), ne istihbarat, ne de cezaevi sistemi bildiğimiz kadarıyla herhangi bir değişiklikten geçmiştir. Bırakalım güvenlik kuvvetlerinde devrimci bir yapı değişimini, hiç olmazsa bireysel düzeyde suçlu unsurlar bile ceza görmemişlerdir. Mübarek'in düşmesinden önce polisin, düşmesinden sonra YAK döneminde ise ordunun devrimcilere karşı işlediği suçlar, özellikle de cinayetler cezasız kalmış, (belki kıyıda köşede kalmış birkaç istisna dışında) kimse bunlardan dolayı görevinden alınmamıştır. O kadar ki, devrimin ilk safhasında, 2 Şubat 2011'de yaşanan ve tarihe "Deve Savaşı" adıyla geçen olayın sanıklarının tamamı Ekim 2012'de beraat ettirilmiştir. Devrim şehitlerinin katillerinin cezalandırılması devrim hareketinin en önde gelen taleplerinden biri olsa da, devlet kendi güvenlik güçlerini korumayı başarmıştır. Mübarek'in Ağustos 2011'de kafes içinde yargılanmaya başlaması, karşılaştığı suçlamalar ile istenen cezanın gülünçlüğü bir yana bırakılacak olursa, eski rejimin sorumlularının yargılanması bakımından tek ciddi gelişme olmuştur. Güvenlik kuvvetlerinin bu dokunulmazlık halinin dışı dokunur tek istisnası, Mübarek'in devrilmesinden sadece bir ay sonra, devrimcilerin kendilerinin harekete geçmesiyle Kahire yakınındaki Nasır Şehri'nde Devlet Güvenlik Soruşturması adını taşıyan istihbarat örgütünün merkezinin halk tarafından basılması ve birçok evrakın kamunun incelemesine açılması olmuştur. Ama görüldüğü gibi burada da gayriresmi bir atak, bir halk cezalandırması söz konusudur.

Bu durum devrimin fena halde aleyhine bir faktördür. El değmemiş şekilde ayakta kalmış olan bu kuvvetlerin ille de eski rejimi geri getireceği anlamında değil. Yukarıda sözünü ettiğimiz baskılar ve halka karşı "böl yönet" taktikleri (Müslümanlar ve Kıptiler, el Ahli taraftarları ile el Masri taraftar-

ları vb.) eski rejimin güvenlik kuvvetlerinin bütünüyle ayakta kalmasından epeyce güç alıyordur elbette. Bu açıdan bakıldığında bunlar karşı devrimin birer kozudur. Ama kısa vadede, ortalık vahim biçimde karışmadıkça ya da bir savaş bütün psikolojik atmosferi değiştirmedikçe, eski rejimin geri gelmesi esas büyük tehlike değildir. Daha büyük tehlike, hâkim sınıf saflarından gelen bir başka gücün, İhvan'ın, el değmemiş biçimde duran eski güvenlik aygıtına sahip çıkıp, onu (bir miktar kadro değişikliği gerçekleştirdikten sonra) muhaliflerine karşı aynen Mübarek'in kullandığı tarzda kullanma olasılığıdır. Nitekim, son büyük gösterilerde Mursi'nin emrindeki güvenlik güçleri de göstericileri avlamaya ve onlara zulmetmeye yatkınlığını kanıtlıyor. Daha da büyük risk şudur: Devrimci kampın cüreti ve taleplerinin radikallik dozu yükseldiği ölçüde, Mursi de eski rejimin ve ordunun kanatları altına sığınmaya mecbur kalacak ve sonunda eski rejimle İhvan arasında sadece “askeri” değil “siyasi” olarak da nitelenmesi gereken bir ittifak oluşacaktır.

Şu andaki fotoğrafı doğru çekmek için sorulması gereken son soru, devrimin, uğruna yola çıkmış olduğu hedeflerin ne ölçüde gerçekleşmiş olduğudur. Bu alanda da başarı sınırlıdır. Devrime yön veren ilk slogan doğrudan doğruya Tunus devriminden devralınmıştı: “Ekmek, özgürlük, insanlık onuru!” Ne var ki, Mısır'da bu sonuncusu kısa sürede yerini “sosyal adalet”e bıraktı. Şimdi devrimin bu sloganların simgeleştirdiği hedefleri ne ölçüde gerçekleştirdiği açısından kısaca bakalım.

Özgürlükler açısından elbette fiiliyatta 25 Ocak 2011 devrim öncesi Mısır'ı ile devrim Mısır'ını keskin biçimde ayıran bir dönüm noktası olmuştur. Herkes her istediğini eleştirmekte, basın özgürce yayın yapmakta, kitleler kimi zaman yüzlerle, kimi zaman yüz binlerle, izin almadan gösterilere kalkışabilmekte, işçi sınıfı ve diğer toplum kesimleri eskisiyle karşılaştırma kabul etmez bir özgürlükle örgütlenebilmektedir. Ama burada iki sınıra dikkat etmek gerekir. Birincisi, bu sadece fiili olarak böyledir. Yoksa bu alanların hiçbirinde (ifade özgürlüğü, basın özgürlüğü, örgütlenme özgürlüğü) ne yasalar değişmiştir, ne de özgürlükleri koruyacak yeni mekanizmalar geliştirilmiştir. Bunun anlamı açıktır: Kitlelerin devrimci şevk ve cüreti geri çekildiğinde eski yasalar hortlatılıp kriminalizasyon yeniden canlandırılabilir. İkincisi, kitleler fiiliyatta harekete geçtiğinde de birçok kez el değmemiş devlet aygıtının güvenlik kuvvetlerince şiddete maruz bırakılmakta, hatta yer yer katledilmektedir. Demek ki, özgürlük alanında, üzerine ölü toprağı serpilmiş eski rejimle karşılaştırma yapılamaz, ama yeni kazanılmış özgür-

lüklerin güvencesi yoktur.⁵

İnsanlık onuru meselesi, aslında özgürlüklerden bağımsız ele alınamaz. Bağımsız ele alınabileceği alan olan, devlet ile yurttaşın günlük hayatta (trafikte, hastanede, devlet dairesinde) karşı karşıya geldiği durumlarda değişen hiçbir şey olmadığı tanıklıklarla açıkça ortaya çıkmaktadır. Polisin sokaktaki insana muamelesi anlaşıldığı kadarıyla eskisi kadar kötüdür. Başka bir ölçü, vatani görevini yapmakta olan üniforma giymiş işçi ve yoksul köylülerin devlet tarafından aşağılanması yaygınlığıdır. Türkiye’den de gayet iyi bildiğimiz bir durumdan söz ediyoruz. Son aylarda Giza’da yaşanan ve birçok erin hayatına mal olan tren kazasından sonra gerek erlerin, gerekse trende bulunan başka tanıkların ifadeleri, çoğunluğu yoksul köylülerden oluşan bu gençlere, başlarına verilmiş olan polis amirlerinin tren yolculuğu boyunca davara davranır gibi davrandığı, hatta “hata” yaptıklarında sık sık dayak atıldığı ortaya çıkmıştır. Böyle tanıklıklar sık olmadığı için bu olay temsili bakımdan büyük önem taşıyor.⁶

Devrimin “ekmek” ve “sosyal adalet” ile simgelenen sosyo-ekonomik taleplerinde bazı gelişmeler olmakla birlikte tablo yine çok zayıftır. En önemli gelişme, işçi sınıfının örgütlenmesi alanındaki muazzam atılımda görülmüştür. Devrimden önce Mısır’da sadece devlete bağlı olarak çalışan bir konfederasyon (Mısır Sendikalar Federasyonu) mevcutken, Tahrir meydanında başlayan bir süreç içinde devrim sırasında çok sayıda bağımsız sendika ve iki tane bağımsız konfederasyon kurulmuş, bunlar bu iki yıl boyunca son derecede aktif olmuştur. Bu konuya devrimin sınıfsal dinamiklerini ele aldığımızda döneceğiz. Burada önemli olan yine işin sınırlarıdır. Başka bir şekilde söylenirse, kitlelerin atılımının devlet katında ne ölçüde güvenceye kavuşmuş olduğudur. Eski rejimin sendikalar yasası, büyük gayretlere rağmen değiştirilememiştir. Eski rejimin sarı konfederasyonu önce ciddi bir prestij kaybı ile karşı karşıya kalmış olsa da, gerek geçici hükümetler, gerekse Mursi hükümeti, bazı yöneticilerini kurban vererek bu kuruluşu koruma çabasına girişmiştir. En son varılan noktada İhvan, aynen güvenlik kuvvetlerini adım adım kendi iktidarının dayanağı haline getirmeye çalıştığında yaptığı gibi, devlet konfederasyonunun yöneticilerini de kendisi atamaya yolu açan bir adım atmış bulunuyor. Böylece, İhvan belki de resmi konfederasyonu ken-

5 Özgürlüklerin devrim içindeki gelişmesinin genel bir değerlendirmesi için bkz. Yasmine Fathy “Egypt’s revolution: Calls for freedom have yet to be realised”, *Al Ahram*, 24 Ocak 2013.

6 Sherif Tarek, “Egypt’s revolution: Quest for human dignity remains ongoing”, *Al Ahram*, 24 Ocak 2013.

disine yandaş bir pozisyona çekecek ve Hak-İş ve Memur-Sen'in AKP'nin işçi bürosu gibi çalışmasına benzer biçimde işçi sınıfı içinde kendisine bir zemin yaratacaktır.

İşçi sınıfının örgütlenmesinin diğer veçhelerine daha sonra gireceğiz. Buna karşılık ekonomik durum açısından iki kazanımdan söz edilebilir. Birincisi, Mübarek döneminin bir aşamasından itibaren yabancı sermayeyi ülkeye cezbetme temelinde kapitalist dünya ekonomisinin sınai yapısında taşeron ülke rolüne soyunmuş olan Mısır, genel neoliberal strateji uyarınca bir dizi kamu işletmesini özelleştirmişti. Bu işletmelerin bir bölümü, işçilerin kararlı mücadelesi sonrasında mahkeme kararıyla kamu mülkiyetine iade edilmiştir. Burada, sınıflar arası güç dengelerinin ve siyasi atmosferin değişmesi ile birlikte sınıfın önemli kazanımlar elde edebileceğini açıkça görüyoruz. İkincisi, asgari ücret birdenbire altı katına yükseltilmiştir (ayda 107 Mısır lirasından 700 Mısır lirasına). Bunun devrimin işçi sınıfına getirdiği görülmemiş bir kazanım olduğu açıktır. Buna karşılık şu eklenmelidir: 700 Mısır Lirası son derecede düşük bir asgari ücrettir. Piyasa kuru üzerinden 100 ABD dolarının biraz üzerindedir. Satınalma paritesi bakımından bile bir sefalet ücretine karşılık verdiği söylenebilir. (Örneğin etin kilosunun 50 Mısır lirası olduğunu belirtelim.)⁷

İşsizlik ve başka göstergelerde de iyileşme yoktur. Mısır halkı sadece asgari ücreti arttırmak için devrim yapmamıştır! Devrimin bugün geldiği noktada başlangıçtaki sosyo-ekonomik hedeflerini de gerçekleştirmekten ıssık yılları kadar uzak olduğu açıktır.

Durumu şöyle özetleyebiliriz. Mısır devrimi, sadece siyasi yapıları değiştiren bir politik devrim olarak kalmıştır. O alandaki sınırları bile devrimin geleceğini tehlikeye sokmaktadır. Buna karşılık, devrim sosyo-ekonomik alandaki hedeflerine ulaşmak bir yana, bu alanda pek az adım atabilmiştir.

Sürekli devrim dinamikleri:

Mısır devriminin sınıfsal temelleri

Mısır devrimine (ve Tunus devrimine) ilişkin hiçbir ciddiyet içermeyen bir tavır da bu devrim(ler)de sınıfsal bir dinamiğin var olmadığını iddia etmektir. Marksizmden yüz çevirmiş insanlardan bunu beklemek olağandır.

---

⁷ Devrimin sosyo-ekonomik alanda elde etmiş olduğu mevziler ve bu mevzilerin sınırları konusunda şu kaynaklara bakılabilir: Kerim Hafez, "Egypt's revolution: Egyptians still cry out for bread", *Al Ahram*, 24 Ocak 2013; Ahmed Feteiha, "Egypt's revolution: Social justice has yet to be achieved", *Al Ahram*, 24 Ocak 2013.

Ama Marksistlerin de somut durumu hiç incelemeksizin aynı şeyi söylemeleri çok şaşırtıcıdır. Gerçek tem tersidir. Sınıf dinamiği, hem Mısır devriminde, hem de Tunus devriminde merkezi bir rol oynamıştır.

Her şeyden önce, her iki devrimde de ekonomik sorunların çok temel bir etken olarak ortaya çıkmış olduğunu vurgulamak gerekiyor. Her iki ülkede de dünya gıda fiyatlarına paralel olarak 2010 yılında gıda fiyatlarının çok sert biçimde artış göstermiş olması, ciddi bir huzursuzluk yaratmıştır. Mısır zaten 1977’de hiçbir zaman unutulmamış olan bir “ekmek isyanı” yaşamıştı. 2008’de bir yeni “ekmek isyanı” daha patlak vermişti. 2010-2011 kavşağında ise birçok gıda maddesinin (un, şeker, yemeklik yağ gibi en temel maddeler) fiyatında çok hızlı artışlar görülmüştür. İşçi-emekçi ailelerinin mutfak bütçesini çok sarsan bu fiyat artışları her iki ülkede de o dönemde en çok tartışılan konulardan biri oldu.

Gıda fiyatları dışında, 2008’de başlayan dünya çapındaki ekonomik kriz, her iki ülkede de ciddi sonuçlar doğurmuştur. Tunus ekonomisinin motoru olan turizmde, krizin çok sert sarstığı Avrupa ülkelerinden, en başta Fransa ve İtalya’dan gelen turistler belirleyici bir önem taşır. Mısır ekonomisinde de, özellikle kadim Mısır’ın tarihi mirası dolayısıyla turizm çok merkezi bir yer tutar. Her iki ülkede de dünya çapında depresyonun başlaması turizm sektörlerine büyük darbe vurarak kitlelerin ekonomik durumunu olumsuz etkilemiştir. Mısır ayrıca yeni gelişmekte olan tekstil sektörü dolayısıyla Avrupa ekonomisini önemli bir pazar olarak hedeflemektedir. Sanayi de önemli ölçüde zarar görmüştür. En azından Tunus’ta ekonomik krizin belki bundan da önemli sonucu, Akdeniz’e kıyısı olan Avrupa ülkelerinin (İspanya, İtalya, Fransa vb.) sınır kontrollerini çok sıkılaştırarak göç olanaklarını kısıtlamalarıdır. Mağrip’te nüfusun neredeyse dörtte üçünü oluşturan gençler (özellikle erkekler) için bu bütün bir geleceğin kararması demektir. Göçün yerini devrim almıştır! Tunus’ta ayaklanma Buazizi türü işsiz ya da sefalet geliri getiren işlerle meşgul taşra gençliği ile başlamıştır. İşte sıkılaştıran sınır kontrolleri dolayısıyla zengin Avrupa’ya göçemeyen bu gençlerdir.

Mısır’da göç sorunu başka biçimde ortaya çıkmıştır. Bunun nedeni, Mısır’ın göç vermemesi değildir. Tersine, 80 milyon nüfuslu yoksul Mısır ülke dışına çok büyük sayılarda göçmen işçi ihraç eder. Bunun nedeni, Mısır’dan göçmen işçi akımının Avrupa’dan ziyade öteki Arap ülkelerine doğru olmasıdır. (Eski sömürgeci güç Fransa’nın dilini konuşan Mağrip ülkelerinden farklı olarak Mısır’da Batı dillerinden herhangi biri emekçi halk arasında yaygın olarak bilinmez. Bu, Batı’ya göç yerine Arap ülke-

lerine göçü teşvik eden faktörlerden biridir.) Libya’da Kaddafi döneminde sayıları zaman zaman bir milyona yaklaşan Mısırlı çalışıyordu. Körfez ülkelerinin her birinde yüz binlerle Mısırlı çalışmaktadır vb. vb. Dolayısıyla, Mısır Avrupa’nın göç politikasını kriz yüzünden sıkılaştırmasından daha az etkilenmiştir. Buna karşılık, eskiden münhasıran Arap ülkelerinden göç alan Körfez ülkeleri Asya ülkelerinin artık işgücünü çekmeye başlayınca bu Mısır’da (aynen Mağrip’te olduğu gibi) sıkışma ve mücadeleyi kızıştırma etkisi yaratmıştır.⁸

Ama buna karşılık, Mısır’da devrimin ardında Tunus’ta pek sözü edilemeyecek çok daha önemli bir başka ekonomik faktör mevcuttur. Mübarek Mısırı, 1990’lı yıllardan başından itibaren, ABD’li hamilerinin ve Dünya Bankası-İMF ikilisinin gözetiminde, sanayi kapitalizminde düşük ücret temelinde bir atılım yapmaya soyunmuştu. Bu yüzden son yıllarda, elimizde istatistik olmadığı için rakam verememekle birlikte, Türkiye’den de sermayenin ucuz işgücünden ve başka olanaklardan yararlanmak üzere Mısır’a aktığını hatırlatalım.

Neoliberal taarruzun bir parçası olan bu kapitalistleşme süreci, öyle anlaşıyor ki, Mısır’da “sosyal adalet” olarak anılabilecek alanda çok olumsuz etkiler yaratmıştır. Çok belirgin bir veri, ülkenin toplam nüfusu içinde yoksulluk sınırı altında yaşayanların oranındaki gözle görülür sıçramada ortaya çıkmaktadır. 2000 yılında yüzde 16,7 olan bu oran, aradan sadece bir on yıl geçtikten sonra 2010-2011 ölçümlerine göre yüzde 25’e yükselmiş bulunmaktadır.⁹

Buraya kadar biraz da okuru sıkma pahasına uzun uzun ekonomik faktörlerden söz ettiysek bunun nedeni, Mısır devriminin (ve ona paralel olarak Tunus devriminin) ardındaki dinamiklerin hiç de soyut özgürlük ve demokrasi çağrılarından ibaret olmadığı, sosyal paylaşım sitelerinden haberleşen modern bir Arap gençliğinin kaprislerinin ürünü olmadığı anlaşılmasını sağlamak içindi. Ancak mesele bu ekonomik faktörlerle de bitmiyor. Bu iki devrimde, ama özellikle Mısır devriminde, sadece ekonomik faktörler devrimde rol oynamakla kalmadı. Sadece yoksullar, işsizler, mülksüzler sokaklardaki kalabalıklarda önemli bir yer tutmadı. İşçi sınıfı, en örgütlü güçlerden biri olarak merkezi bir rol oynadı.

8 Samir Amin, “An Arab Springtime”, <http://monthlyreview.org/2011/10/01/an-arab-springtime>.

9 Ahmed Feteha, a.g.m.

Mısır'da bunun temelleri, devrim öncesine, 2000'li yıllara kadar geri gider. Başka biçimde ifade edecek olursak, 2000'li yıllarda işçi sınıfının adım adım gelişen mücadelesi, devrimi hem hazırlamış, hem de habercisi olmuştur. Bunun gerisinde bir yandan yoksulluk ve sefaletin artıyor olması, bir yandan da büyük ölçekli üretimde yoğunlaşan bir modern sanayi proletaryasının oluşuyor olması yatar. Bu çelişki, Mısır'da 2000'li yıllarda sınıf mücadelesinin büyük bir atılım yapmasına zemin hazırladı. 2004 yılından sonra Mısır'da sınıf mücadeleleri gözle görülür biçimde artmaya başladı. 2004 ile 2010 arasında Mısır'da yaklaşık 3.000 dolayında işçi eylemi yaşanacaktı. 2006 yılında Kahire'den birkaç saatlik mesafedeki tekstil sanayi merkezi Mahalle Kübra kentinde Mısır İplik ve Örgü fabrikasında 25 bin işçinin katıldığı dev bir grev yaşandı. 2008 yılında yaşanan ekmek isyanlarında da Mahalle Kübra merkezde yer alıyordu. Bugün devrimci hareketin içinde önemli bir yer tutan 6 Nisan hareketi tam da Mahalle mücadelesinden doğmuş bir harekettir. 2009'da yaklaşık 10 bin belediye vergi tahsildarları üç günlük bir grev ve işgal düzenledi ve çok önemli kazanımlar elde etti. Bizim Tekel ile aynı yılda, 2010'da ise yaklaşık bir düzine işyerinden işçiler parlamento binası önünde birkaç ay boyunca oturma eylemi yaptı.¹⁰

Mısır işçi sınıfı, sadece devrime giden yolda değil, devrimin içinde de son derecede örgütlü ve aktif bir rol oynamıştır. Mısır'dan hemen önce gelen Tunus devriminde sınıf mücadelesinin en aktif öznesi, haftalar boyunca ülkenin iç kesimlerindeki yoksul taşra kentlerinin, en başta da Muhammed Buazizi'nin memleketi olan Sidi Buzid'in yoksul ve işsiz gençleri olmuştur. Ülkenin tek işçi sendikaları konfederasyonu olan Tunus İşçileri Genel Birliği (yaygın olarak Fransızca adının baş harfleriyle UGTT olarak bilinir) bu dönemde hareketin örgütsel merkezi olarak önemli bir rol oynamıştı. Belki şöyle denebilir: Tunus'ta sınıfın alanda en önde mücadele eden kesimleri ile eski rejim içinde var olan bir sendika konfederasyonu iki ayrı güç olarak iş yapmıştı. Mısır'daki durum farklı oldu. Mısır'da eski rejimin işçi konfederasyonu rejime bütünüyle sadık kalıyordu. Buna karşılık, devrimin içinde işçi sınıfının artan sayıda kesimi özellikle 8 Şubat'tan sonra yaygın olarak greve gidiyor, direnişe geçiyor ve aynı zamanda örgütleniyordu. 2011 Şubat ayı içinde en az 489 greve ve başka türden işçi eylemlerine 150 bin işçi katıldı.¹¹ Bu mücadele içindedir ki Mısır'ın son elli yılı boyunca var olmayan devletten bağımsız sendikalar gün yüzünü görecektir. Mısır devriminin

10 Stephen Maher, "The Political Economy of the Egyptian Uprising", *Monthly Review*, <http://monthlyreview.org/2011/11/01/the-political-economy-of-the-egyptian-uprising>.

11 Beinin, a.g.y., s. 8.

gözlemcilerinden birçoğu, sanayiden ulaştırmaya, kent taşımacılığından li-man işletmelerine uzanan grevlerin Mısır devriminin kaderinde belirleyici olduğunda, Mübarek'in gidişinde bu eylemlerin önemli etkisi olduğunda hemfikirler.¹²

Yani (Tunus devrimi için de geçerli olduğu gibi) Mısır devriminin başka şeylerin yanı sıra aynı zamanda bir sınıf mücadelesinden beslendiğini görmezlikten gelmek vahim bir hatadır. Bu konuda en ufak bir tartışma olamaz. Veriler bu kadar açıktır. İnsan 9. ve 10. dipnotlarda verilen kaynakları okuduğunda Mısır ve Tunus devriminde sınıf dinamiklerinin rol oynamadığını bilgiche ama en ufak bir somut delile dayanmadan ileri süren analistlerimize şaşırmadan edemiyor. Üstelik bu sınıf mücadelesi dinamiği, Mübarek'in düşmesinden sonra da yükselerek devam etmiştir. 2011 yılı boyunca grev, direniş ve işçi eylemleri sayıca artacak, kapsadığı sınıf kesimleri genişleyecektir. 2012'de bu eğilim aynen devam etmiştir. Yani Mısır devriminde günbegün televizyonlardan, gazetelerden ve internetten izleyebildiğimiz genel eylemliliklerin yanı sıra ve bazen (ama sadece bazen) onlarla iç içe geçmiş biçimde muazzam bir işçi sınıfı faaliyeti de mevcuttur. Bu durumu şöyle özetlemek yanlış olmaz: İşçi sınıfı ayakta ve uzun yılların birikimi olan talepleri uğruna mücadelede kararlı görünmektedir.¹³ EFITU önderleri ve militan işçiler 19 Şubat 2011'de bir bildirgeyi onaylamışlardır. Burada şöyle denmektedir:

Eğer bu devrim servetin eşit dağılımına yol açmayacaksa, o zaman hiçbir değeri yoktur. Toplumsal özgürlükler olmaksızın özgürlükler tamamlanmış olmaz. Oy hakkı, doğal olarak bir somun ekmek hakkına bağlıdır.¹⁴

---

12 Mısır işçi sınıfının devrim öncesi mücadeleleri ve devrimdeki rolü konusunda gayet güvenilir kaynaklar mevcuttur. Bunlardan biri de Türkçe'de yayınlanmıştır: Vijay Prashad, *Arap Baharı, Libya Kışı*, çev. Şükrü Alpagut, Yordam Kitap, İstanbul, 2012, özellikle. 23-36. Münhasıran bu konuda yazılmış olan son derece de bilgilendirici bir monografi için bkz. Joel Beinin, *The Rise of Egypt's Workers*, Carnegie Endowment for International Peace, Washington DC, Haziran 2012. İşçi sınıfı hareketine büyük bir sempati ile yaklaşan Beinin'den farklı olarak Marksizme çok uzak olan bir başka yazarın tanıklığına başvurmak da ilginç olabilir: John R. Bradley, *After the Arab Spring*, Palgrave Macmillan, New York, NY, 2012, özellikle 1. Ve 2 bölümler, s. 17-95.

13 Mısır işçi hareketinin 2011 ve 2012'de yoğun bir mücadele içinde olduğuna ilişkin bilgiler Beinin'in çalışmasının yanı sıra şu kaynaklardan da edinilebilir: Anne Alexander, "The Strike Wave and the Crisis of the Egyptian State", *Jadaliyya*, 10 Aralık 2011, <http://www.jadaliyya.com/pages/index/3464/the-strike-wave-and-the-crisis-of-the-egyptian-sta>; Jano Charbel, "A Year in Review: the labor battle continues", *Al Masry al Youm*, www.almasryalyoum.com/en/node/576386.

14 Beinin, a.g.y., s. 8.

Ulaştığımız bu sonucu, yukarıda Mısır devriminin bilançosunu çıkarırken ulaştığımız bir başka sonuçla bir araya getirdiğimizde patlayıcı bir durumla karşı karşıya olduğumuzu anlarız. Hatırlanacağı gibi, devrimin başlangıcındaki hedeflerine ne ölçüde ulaşılmış olduğunu araştırırken sosyo-ekonomik alanda hedeflerin gerçekleşmesinden ışıkt yıllarınca uzak olduğumuzu belirtmiştik. Bu durumda işçi sınıfının mücadele kararlılığını durduracak bazı faktörler ortaya çıkmadığı sürece esas mücadelelerin daha önümüzde yatmakta olduğu sonucuna varmamız kaçınılmazdır.

Üstelik yukarıda sadece devrimin hedeflerine ulaşması açısından bir fotoğraf çektiğimiz için sorunu bütün ağırlığıyla ortaya koymuş değiliz. Ekonominin son dönemde gösterdiği gelişmeyi tablonun içine yerleştirecek olursak, burjuvazinin işçi sınıfının taleplerini yerine getirmek açısından olanaklarının gittikçe azaldığını, bunun da ötesinde hükümetin kapitalist ekonominin çıkarlarını koruyabilmek için işçi sınıfına yeni bir taarruzun hazırlığı içinde olduğunu görürüz. Mısır ekonomisi, dünya çapında ekonomik kriz ile son iki yıldır yaşadığı devrimci durumun sermayeyi felç etmesinin bileşik etkisi altında bir felakete doğru ilerliyor. Mısır lirası sürekli olarak değerini yitiriyor. Mısır hükümeti ekonomiyi yeniden ayağa kaldırabilmek için İMF ile 4,5 milyar dolarlık bir anlaşmanın pazarlığı içinde. Bu anlaşma, Mısır'ın bütçe açığını kapatabilmek için gıda maddelerine verilmekte olan sübvansiyonları radikal biçimde azaltmasını ve bu maddelere daha yüksek KDV uygulamasını gerektiriyor. Yani gıda maddeleri pahalılaşacak. Zaten çok düşük ücretlerle yaşayan Mısırlı işçi ve yoksulların boğazına biraz daha basılacak.

Mursi aslında sübvansiyonları azaltma kararını Aralık 2012 sonunda aldı, ama daha sonra büyük mücadeleler devam ederken kendi kampının aleyhinde etki yaratacağını göz önüne alarak ertelemek zorunda kaldı. Öte yandan, Mısır lirasının sürekli değer yitiriyor olması da gıda maddelerinin ve yakıtın fiyatının artmasına yol açacak, çünkü Mısır bunları büyük ölçüde ithal yoluyla sağlıyor. Öyleyse durumu şöyle özetleyebiliriz: Zaten büyük ölçekli eylemlere sahne olan Mısır'da, belirli talepler uğruna militanca mücadele etmekte olan bir işçi sınıfına Mursi hükümetinin ağır bir kemer sıkma programını dayatması her geçen gün daha kaçınılmaz hale geliyor. Buradan doğabilecek sınıf mücadelelerinin Mısır devrimine doğrudan doğruya kapitalistler aleyhine ve işçi sınıfı lehinde önlemler almayı gerektirecek bir program dayatacağı açık. Öyleyse, Mısır devrimi sınıf sorunu temelinde apaçık bir sürekli devrim eğilimi içeriyor. Elbette bu eğilimin gerçekleşmesi için

sürekli devrim programını başarılı biçimde uygulayan bir parti gerekir. Bu soruna ileride, Mısır devriminde partilerin rolünü incelerken döneceğiz.

Mısır devriminin sürekli devrim karakteri kazanmasına yani devrimin en genel sorunlarının çözümünün bile işçi sınıfı iktidarını gerekli kılıyor olmasına bu durum yol açıyor. Öte yandan, sürekli devrim eğilimi devrimin gelişme evrelerinde somut olarak gözlenebiliyor da. Bir bakıma bu mesele bugünün Mısır'ında devrimci yöntemlerle parlamenter yöntemlerin karşılıklı ilişkisinde kendini ortaya koyuyor. Bunu anlayabilmek için önce Mısır devriminin kendi iç ritmini ve iniş çıkışlarını bir nebze incelememiz gerekiyor.

Arap devrimi konusundaki bir önceki *Devrimci Marksizm* yazımızda devrimin sürmekte olduğunu, devrimlerin kimi zaman geri çekildiğini, kazanımlarının yerleşip yerleşmediğine baktığını, sonra yeniden atılıma geçtiğini, bu iç ritmin büyük devrimlerin karakteristik bir hareket tarzı olduğunu vurgulamıştık. Mısır devrimi son iki yıldır aslında hiç bitmedi. Sadece Mübarek'in devrilmesiyle sonuçlanan on sekiz günlük süreye devrim diyenler yanılıyor. Mısır devrimi kimi zaman durulan, kimi zaman çağılayan bir akarsu gibi daima ileri yürüdü. Örneğin, Mübarek'in devrildiği 11 Şubat 2011'den sonra birçok büyük eylem düzenlendi. Ama 25 Ocak-11 Şubat arası ile karşılaştırıldığında bunlar gölgede kalır. Bu yüzdendir ki, birçok insan devrimi o kısa dönemle sınırlı saydı. Oysa devrimin devam ettiği daha sonra yaptığı yeni atılımlarla eski düzeyini yine yakalayınca ortaya çıktı. Mısır devrimi üç büyük dalga yaşamıştır bugüne kadar. Birincisi, devrimin başlangıcından Mübarek'in devrilmesine kadar süren on sekiz gün boyunca sürmüştür. İkincisi, 2011 Kasım ayında Tahrir yakınında Muhammed Mahmud sokağında 40 devrimcinin öldürülmesiyle patlak veren dalgadır. 18-25 Kasım arasında sürmüştür. Üçüncüsü ise bu ikincisinden neredeyse tam bir yıl sonra, 22 Kasım 2012 günü Mursi'nin birçok yetkiyi kendi tekeline almasını sağlayacak Anayasal Beyanname'yi açıklamasıyla tetiklenmiş, 15 Aralık'taki anayasa referandumu sırasında soluklanmış, 25 Ocak 2013'te devrimin ikinci yılı eylemleri vesilesiyle yeniden alevlenmiş, inişli çıkışlı biçimde bugüne kadar devam etmiştir. (Bu üçüncü dalga, Şubat ortasında bu satırlar yazılırken durulmuş görünmektedir, ama gerçek durumu ancak aman gösterebilir.)

Her üç dalgada da devrimci kitleler var olan siyaset çerçevesine başkaldırı halinde kendi çizdikleri yoldan ilerleme iradesi göstermişlerdir. Birinci dalgada bu çok açıktır. Devrimci kitle, "Deve Savaşı"nda şiddet doruğuna yükseldiği, on sekiz gün boyunca bine yakın şehit verildiği halde hiçbir an direncini yitirmemiş, "Halk rejimin devrilmesini istiyor!" sloganından ve

talebinden hiçbir an geri adım atmamış, Mübarek rejiminin ve kendi saflarında yalpalayan unsurların önerdiği ara çözümlere hiçbir an kanmamıştır.

İkinci dalga bir bakıma daha da çarpıcıdır. Onyıllardır Sedat-Mübarek rejiminin sahte seçimlerini yaşadıkdan sonra Mısır halkı 28 Kasım 2011’de yarım yüzyıldır özgürce düzenlenmiş seçimlere benzeyen ilk deneyimini yaşayacakken 18 Kasım’da ansızın yeniden ayaklanmıştı. Burada muazzam bir ironi vardır. Seçim kapıdadır. Herkesin seçim propagandası ile uğraşması ilk bakışta çıkarlarına en uygun şeydir. Ama devrimci kitleler ve devrimin safinda yer alan partiler bir hafta boyunca seçim yokmuş ya da olmayacakmış gibi davranmışlardır. Demek ki, kendi kaderini kendi ellerine almaya kararlı bir kitle parlamenter seçim sandığından çok daha fazla kendi eylemine güvenebilmektedir. (Mısır olaylarının devrimci karakterini kavrayamayanların bu ironiyi açıklaması çok zordur.) Bu çelişkili durumda Mısır devriminin her türlü parlamenter rejim sınırını aşp emekçi halkın doğrudan doğruya kendi iktidarını kurması eğilimini eylem içinde görmek mümkündür.

Üçüncü dalga da ikincisine benzer özellikle içermiştir. Günümüze daha yakın olduğu için daha kolayca hatırlanabileceği üzere, 22 Kasım’da Mursi Anayasal Beyanname’yi açıklayınca derhal başlayan eylemler, iki Salı ve iki Cuma Tahrir meydanında dev mitinglere yol açmışken Kurucu Meclis 1 Aralık tarihinde bir gece yarısı operasyonu ile anayasanın görüşülmesini maraton bir oturumda bitirmiş, Mursi de tasarı kendisine iletilir iletilmez 15 gün sonra, yani 15 Aralık’ta referandum yapılacağını açıklamıştır. Halka, yangından mal gibi kaçırılan bir anayasa metnini on beş gün içinde tanıyıp fikrini oluşturması buyrulmuştur. Bunun üzerine eylemler daha da tırmanmış, ilk büyük dalgada bile gündeme gelmeyen biçimde yüz binlerce insan Mursi’nin resmi konutu Başkanlık Sarayı’nı gece gündüz kuşatmaya yönelmiştir. Üstelik halk sadece Anayasal Beyanname’nin geri alınmasını ya da anayasa referandumunun yapılmamasını talep etmemektedir. (Mursi halkın basıncı altında 8 Aralık’ta Beyanname’yi iptal ederek tükürdüğünü yalayacaktır.) Halk meydanlarda yine “Halk rejimin devrilmesini istiyor!” sloganını atmaktadır. Yani hâkim sınıfların devrimi soktuğu yol (parlamento seçimleri, başkan seçimleri, Kurucu Meclis, anayasa vb.) yine terk ediliyor, halk baştaki pozisyonuna yine dönüyor, yine iktidarı devirmeye girişiyor. Üstelik bu sefer baştaki otuz yıllık bir despot değil, daha yeni seçilmiş bir başkan! Burada, devrimin seçim, hukuk, kural tanımaz ilksel sınıfsal dürtülerini seziyoruz, sezmek ne demek görüyoruz. Bu aşamada devrimci kitle içindeki hâkim eğilim 15 Aralık’taki anayasa referandumunu boykot etmek-

tir. Ama aşağıda göreceğimiz önderlik sorunları dolayısıyla, bu yöneliş daha sonra terk edilmiştir.

Bu bölümde yapılan tartışmadan şu sonucu çıkarabiliriz: Mısır devrimi sadece sınıf dinamikleri bakımından değil, aynı zamanda halk kitlelerinin biriktirmiş olduğu enerji bakımından da sürekli devrimi vaad eden bir karaktere sahiptir.

Emekçi sınıflarla sürekli devrim arasında bir engel: İslamcılık

Mısır devriminin bugün karşı karşıya bulunduğu iktidarın İhvan iktidarı olduğu biliniyor. Aslında Arap devrimi sadece Mısır'da değil, birçok ülkede İhvan'ı ya da ideolojik ve politik olarak ona yakın siyasi hareketleri öne çıkardı veya iktidara geçirdi. İhvan ya da onlara yakın partiler Tunus'ta iktidarda, (artık devrimin soluğunu yitirmiş olduğu) Suriye'de muhalefetin belki de en önemli gücünü oluşturuyor, Ürdün'de bir altüst oluş yaşansa derhal başa geçebilecek güç gibi görünüyor, bir devrim değil, hâkim sınıflar arasında bir savaşın yaşandığı Libya'da da önemli bir güç sahibi. Bunun yanı sıra, İslam'ın günlük hayata uygulanmasını İhvan'dan daha köktenci tarzda talep eden, peygamber döneminin uygulamalarına dönmeyi savunan Selefi hareketler de belirli bir güce sahip. Bunlar hem Mısır'da, hem de Tunus'ta İhvan üzerinde önemli bir basınç uyguluyorlar. Suriye'de de en başta Ennusra Cephesi olmak üzere bir dizi Selefi grubun ve El Kaide'nin muhalefetin askeri kanadı içinde son derecede önemli bir yer tuttuğunu hatırlatmakta yarar var.

Her şeyden önce bugün bu duruma nasıl gelindiğini kavramak gerekiyor. Nasıl oldu da özellikle Mısır ve Tunus'ta Marksizmin kategorilerine göre en klasik anlamda devrimler yaşandığı halde, bu devrimlerin başlangıç taleplerine karşılık vermesi mümkün olmayan İslamcı siyasi hareketler iktidara yükseldi?

Bu soruya verilecek cevabın ilk unsuru, Ortadoğu'nun çoğunluğu Müslüman olan toplumlarında kendini neredeyse her ülkede ortaya bir yasa düzenliliğiyle koyan bir eğilimi saptamak olmalı. Bu toplumlarda laik ya da laik benzeri politik rejimler veya akımlar emperyalizmin destekçileri ve savunucuları haline geldikleri ölçüde, İslamcılık neredeyse doğal bir biçimde kitlelerin bağrında bir alternatif haline geliyor. Bunun nedeni, örneğin Hristiyan dininin ileri olması ya da dünyevi işlere karışma eğilimine sahip olmaması değil. Hristiyanlık da, başka dinler de dünyevi işlere her fırsat

bulduklarında karışmışlardır. Ancak karşı güçler onları bu alandan söküp atmayı becerdiklerinde din kendi alanına doğru çekilmiştir. Kitleler ise uygun koşullar karşısında her toplumda dine sarılabirler. Bunun halkının çoğunluğunun Müslüman olduğu toplumlarda çok daha sık görülmesinin nedeni, Hıristiyanlığın esas olarak dünya çapında hâkim konumda olan ulusların dini olması, İslam'ın ise emperyalist dünyanın hemen yanı başındaki çeperinde yaşayan ezilmiş ve geri kalmış ulusların dini olmasıdır. Yani bu toplumlarda, özellikle de Ortadoğu'da İslam sadece bir din değildir. Kitlelerin emperyalist ezilmeye karşı başka bir isyan yolu bulamadıkları durumda sığındıkları bir hayali kurtuluş biçimidir.

Bu yüzdendir ki, İran ve Türkiye rejimlerinde kitleler çok uzun onyıllar boyunca bütünüyle emperyalizmin müttefiki olarak davranan laik ya da laik benzeri rejimler altında yaşadıkdan sonra, farklı yollardan ve farklı tempolarla İslamcı hareketlerin hegemonyasına girmişlerdir. Arap Ortadoğu dünyasında da laikliğe (komünist hareketler dışında) en yakın hareket olan ve 1950'li yıllardan itibaren kitlelerin büyük desteğini alan milliyetçi hareketler (Nasırcılık, Baas, Cezayir, Yemen ve Libya'da "Arap sosyalizmi", Filistin Kurtuluş Örgütü vb.) de zaman içinde çürüyerek emperyalizmin destekçisi haline geldikçe, İslamcı hareketler yine halkın sığınağı rolünü üstlenmiştir. Bunun en çarpıcı örneği Mısır'dır. Nasır döneminde Arap milliyetçiliğinin en etkili anti-emperyalist odağı olmuş olan Mısır, Sedat-Mübarek rejiminde emperyalizmin bütünüyle koruması altına girince, daha açık söylenecek olursa yardakçısı haline gelince, İhvan da, Selefiler de serpilip güçlenmiştir. Aynı şey Tunus'ta Zeynel Abidin bin Ali için de geçerlidir.¹⁵

Kuşkusuz bu söylenenleri çok daha derinlemesine, siyasi, toplumsal, kültürel temelleri ve uzantılarıyla incelemek gerekir. Ama şu kadarı açıktır: Nüfusunun çoğunluğu Müslüman olan ülkelerde Marksistler İslamcı hareketlerle nasıl başa çıkacakları ve/veya İslam dininin yarattığı atmosferi nasıl ele alacakları konusunda somut bir yaklaşım geliştirmeden kolay kolay iktidar mücadelesinde başarıya ulaşamazlar. En azından yakın gelecekte.

Bu tarihsel önem taşıyan geri plan zemininde somut olarak Mısır'a (ve Tunus'a) dönecek olursak, bu ülkelerde son onyıllar boyunca baskıcı ve em-

15 Sünnilik ile Şiiilik (ya da Aleviliğin) karşı karşıya geldiği ülkelerde (örneğin Irak veya Suriye'de) için içine mezhep mücadeleleri girdiği için, sözünü ettiğimiz önerme arı biçiminde ancak nüfusunun ezici çoğunluğu Şii (İran) veya Sünni (Mısır, Tunus ve benzerleri) olan ülkeler için geçerlidir. Daha karma mezhep yapısına sahip ülkeler (veya Pakistan gibi din temelinde bir ulusal bölünme yaşamış ülkeler) bu açıdan ayrıca ve somut koşullar çerçevesinde incelenmelidir.

peryalizmin Ortadoğu/Kuzey Afrika coğrafyasında baş destekçisi rejimler karşısında örgütlü tek ciddi gücün İslamcılık olduğunu görürüz. Her iki ülkede de İslamcıların uzun ve fedakâr bir mücadele geleneği, cezaevi ve sürgün deneyimi, mücadele içinde verilmiş şehitleri vb. vardır. Mısır'da İhvan'ın son yıllarda bir ölçüde daha rahat hareket ettiği, Mübarek'in sadık muhalefeti konumuna yöneldiği söylenebilir. Bu, bir bakıma onlara başka bir avantaj getirmiştir. İhvan'ın birçok kitle örgütünde yerleşik bir gücü oluşmuştur. Her ne kadar meclis göstermelik de olsa, milletvekilleri vardır. Örgütlenmeleri yarı-legal biçimler almıştır, mali durumları eskisine göre daha güçlüdür vb. Dolayısıyla, devrim eski rejimi süpürüp götürünce kendilerini ortada tek örgütlü güç olarak bulmuşlardır.

Üçüncüsü, bu güçler tartışmasız biçimde burjuva hareketleridir. Mısır'daki İhvan'ı ele alacak olursak, bu hareketin dini önderlerinin dışındaki en önemli lideri, şayet YAK tarafından veto edilmeseydi Mursi'nin yerine başkan seçilmiş olacak kişi, Hayret el Şater çok güçlü bir kapitalisttir. Bu elbette işin sadece sembolik yanıdır. Samir Amin'e göre, "Müslüman Kardeşler'in bütün önderliği ve El Ezher Üniversitesi'nin önde gelen şeyhlerinin tamamı 'milyarder'dir." Amin daha genel olarak İhvan'ı şöyle tasvir ediyor:

Üst önderliği tamamen aşırı derecede varlıklı adamlardan oluşur (kısmen Suudi Arabistan, yani Washington finansmanı sayesinde); ikinci düzey önderlik orta sınıfların örümcek kafalı katmanlarından gelir; tabanı İhvan'ın hayır işleri aracılığıyla devşirdiği alt sınıftan insanlardan kaynaklanır (bu faaliyetleri de Suudiler finanse eder); yaptırım gücü ise suçlu nüfustan devşirilmiş milislerden ("baltacı"lar) oluşur.¹⁶

Beinin ise durumu şöyle tasvir ediyor:

İhvan'ın genel rehber yardımcısı Hayret El Şater (kendisi başkanlık yarışından tasfiye edilmişti) ve İslami yönelişli Mısır İş Alemini Kalkındırma Derneği'nin (*Bloomberg Businessweek*'in ifadesiyle "Yüzde 1'in İhvanı") kurucusu Hasan Malik, Özgürlük ve Adalet Partisi'nin sosyal ve ekonomik politikalarını biçimlendirmekte en güçlü şahsiyetler olacaktır. Bu insanlar yolsuzluğa daha az karışmış olabilir, kamu sektöründen daha fazla unsuru muhafaza etmeye yatkın olabilir, Mübarek rejimininkinden farklı bir işadamları grubuna güç kazandıracak olabilir. Ama sermaye yanlısı özellikleri sapaşağlam ortadadır.¹⁷

¹⁶ Samir Amin, a.g.m.

¹⁷ Beinin, a.g.y., s. 19.

İhvan da, Tunus'taki Ennahda da kapitalist sınıfın belirli kesimlerinden destek alan, kapitalist dünya ekonomisinin kurallarını ("küreselleşme"yi) kendilerine temel programatik doğrultu olarak kabul eden hareketlerdir. Bu burjuva karakterinin yanı sıra, Mısır'ın İhvan hareketi modern küçük burjuvazi içinde de çok büyük güç sahibidir. Doktorlar, mühendis ve mimarlar, avukatlar ve benzeri meslek gruplarının örgütleri genellikle İhvan'ın elindedir. Tabii, birer kitle hareketi olarak bu akımlar dini etkilere en açık gruplardan olan köy ve kentin geleneksel küçük burjuvazisi içinde de önemli bir desteğe sahiptirler. Yukarı Mısır'ın aşiret etkilerine en açık en geri tarımsal bölgelerinde hem İhvan hem de Selefiler ağırlıklı etkiye sahiptir. Nihayet, işçi sınıfı ve kent yoksulları içinde de İslamcı hareketlerin önemli bir etkisi olduğu söylenebilir. Özellikle kent yoksulları içinde İslamcılar güçlü kılan, derin bir sefaletin sürdüğü Mısır toplumunda İslamcı hareketin her iki kanadının da yaygın biçimde hayır işleri yürütmesidir. Bunların burjuva hareketleri olmaları, buradaki tartışmamız açısından şu bakımdan da önemlidir: İhvan daha ziyade küçük burjuva karakterde örgütler olan sol Nasırcı partilerden de, sosyalist akımlardan da sadece tarihi gelenek bakımından değil, aynı zamanda parasal kaynaklar bakımından da çok daha güçlüdür.

Ama iş partilerin ekonomik gücüne gelince, yüzümüzü mutlaka uluslararası faktöre dönmemiz gerekiyor. Mısır ve Tunus'ta İslamcı partilerin hâkim konuma yükselmesinde belki de en önemli faktör, bu partilerin Körfez'deki petrol zengini Arap ülkelerinden aldıkları destektir.¹⁸ Elbette, politik ve diplomatik desteğin de önemi vardır. Ama özellikle kişi başına gelir bakımından dünyanın en zengin üç-beş ülkesinden biri olan Katar, Arap devriminden bu yana İhvan'a ve Ennahda'ya kesenin ağzını açmıştır. Bu iş öylesine ileri gitmiştir ki, Mısır'ın en önemli din âlimlerinden kabul edilen, İhvan'ın da önde gelen dini liderlerinden, Katar'a yerleşmiş bulunan Şeyh Yusuf el Karadavi, anayasa referandumundan önce yaptığı propagandada "hayır" oyunun Katar'dan gelecek 20 milyar dolara "hayır" demek anlamına geleceğini Cuma hutbesinde söyleyebilmiştir! Suriye konusunda da çok ön plana çıkmış olan Katar, sadece parası ile değil, aynı zamanda Arap dünyasında 1991 Körfez Savaşı döneminde CNN'e alternatif bir Arap TV kanalı olarak oynadığı rol dolayısıyla sahip olduğu prestij sayesinde etkili olan El Cezire televizyonunun propagandası yoluyla da Mısır ve Tunus'taki gelişmeleri et-

18 Bölgeyi iyi tanıyan gazetecilerden John R. Bradley, a.g.y., Arap isyanlarının bugünkü durumuna gelmesinde Suudi Vahhabi etkinin belirleyici olduğu kanısındadır. Bu kitabının başlığına bile yansır. Kitabın alt başlığı "How Islamists Hijacked the Middle East Revolts"tur. Yani "İslamcılar Ortadoğu İsyanlarını Nasıl Çaldılar".

kilemektedir.¹⁹

Bu konuda bütün Körfez ülkelerinin ayrımsız biçimde aynı doğrultuda hareket ettiğini düşünmek kaba bir yaklaşımdır.²⁰ Suudi Arabistan'ın Mısır ve Tunus'ta oynadığı rol, genel olarak İslami gericiliğe prim verme yönünde olsa da İhvan'dan ziyade Selefi hareketlere daha fazla eğilim göstermektedir. Ama bu Suudilerin özellikle Mısır'da Mursi ile de iyi ilişkiler yürüttüğü gerçeğini unutturmamalıdır. Buna karşılık, Körfez'in bir diğer parlayan yıldızı olan Birleşik Arap Emirlikleri, İhvan'ın faaliyetlerinden son derecede rahatsızdır, hatta kendi ülkesinde çalışmakta olan Mısırlılar üzerinde bir gö-zaltı ve tutuklama furiasıyla ağır baskı uygulamaktadır.²¹

Daha geniş ölçekli uluslararası faktörlere girildiğinde emperyalizmin, en başta ABD'nin, ardından da özellikle Tunus'ta AB'nin (ve eski sömürgeci güç Fransa'nın) rolüne de bakmak gerekir. İhvan'ın Mısır'da, Ennahda'nın ise Tunus'ta kaderini belirleyen biraz da emperyalizmin tavrı olmuştur. Son yarım yüzyıldır bu hareketlerin üzerinde ağır bir baskı uygulanmasının baş taraftarı olan emperyalizm, bu iki ülkede temel stratejik ortaklarının çök-tüğünü gördüğünde bir alternatif aramak zorundaydı. İki ülkede de “ılımlı İslam”ı temsil eden birer hareketin muhalif kampta en örgütlü, en deneyimli, en zengin ve kitleler üzerinde en çok etkiye sahip siyasi hareketler olduğu gerçeği karşısında, çaresiz durumdaki emperyalizm devrimin ya daha radikal İslamcı etkiler (Selefiler, hatta El Kaide) altına girerek hem kendisi hem de İsrail için gerçek bir kâbusa dönüşmesini, ya da bir sürekli devrim yoluna girerek işçi ve emekçilerin var olan düzeni toptan silip süpürmesini engel-lemek amacıyla “sorumlu bir muhatap” olarak “ılımlı İslam”a yüzünü dön-müştür. Aşağıda tartışacağımız “ABD'nin Ortadoğu'yu yeniden dizaynı” teorisi, emperyalizmin devrimin kendi çıkarları için yarattığı hasarı kontrol altına almak için geliştirdiği bu yönelişi doğrudan doğruya devrimin kendi-sinin arkasındaki dinamik haline getirerek kendine güç katmaya çalışmıştır.

---

19 Katar'ın son dönemdeki önemli rolünü ve ABD ile ayrıcalıklı ilişkilerini Gilbert Achcar da vur-guluyor. Bkz. Alencontre, 25 Ocak 2012, www.alencontre.org.

20 Körfez ülkeleri hakkında yararlı arka plan bilgisi şu kaynakta bulunabilir: Clement Moore Henry/Rober Springborg, *Globalization and the Politics of Development in the Middle East*, Camb-ridge University Press, Cambridge, 2010, bölüm 6, s. 212-260.

21 Körfez ülkeleri arasındaki çelişkilerin arka planı için bkz. Sultan Sooud al Kassemi, “Qatar's Brotherhood Ties Alienate Fellow Gulf States”, *Al Monitor*, 23 Ocak 2013, <http://www.al-monitor.com/pulse/originals/2013/01/qatar-muslim-brotherhood.html>. Türkçesi: http://www.ydh.com.tr/HD11472_katarin-ihvanla-iliskileri-korfez-ulkelerini-birbirine-dusuru-yor.html.

İslamcı hareketlerin, özel olarak da iktidar partileri olarak Mısır'da İhvan ve Tunus'ta Ennahda'nın bu konuma yükselmesinin ardındaki dinamikleri böylece kavradıktan sonra şimdi su soruyu sormamız gerekiyor: Bu toplumların yakın geleceğinde, bu iktidarlar nasıl bir rol oynayacaktır? Özel olarak da devrimin başlangıçtaki hedefleri ile bu iktidar partileri arasında nasıl bir ilişki beklenebilir?

Son dönemdeki gelişmeler, devrim kampının bu partilerin iktidarında elde edilebilecek şeylerle yetinmeye niyetli olmadığını, bu partilerin ise (bir ölçüde kendi dışlarındaki Selefi güçlerin de basıncıyla) kendi politik-ideolojik programlarını kapsamlı biçimde uygulamaktan kaçınma niyetinde olmadıklarını ortaya koymuştur. Gerek İslamcı kamp, gerekse devrim kampı, bir uzlaşma arayışı içinde olmaksızın bir çatışma ya da kesin hesaplaşma eğilimi içindedir. Mısır'da Mursi'nin (sonradan geri adım atmak zorunda kalmış olsa da) Anayasal Beyannamne'si ve yangından kaçırır gibi onaylattığı anayasa, Tunus'ta ise önce Selefi güçlerin, sonra giderek Ennahda'nın "Devrimi Muhafaza Birlikleri" adıyla örgütlenen milis güçlerinin uyguladığı şiddet ve bunun en son Şükrü Belaid suikastıyla doruğuna tırmanması, bunun İslamcı kampta bulduğu ifadedir. Devrim kampında ise, özellikle Mısır'da büyük halk kitlelerinin Mübarek'i devirmiş olmanın özgüveni ile şimdi de Mursi'yi alaşağı etme çabasıyla bitmek tükenmek bilmeyen bir devrimci cüret ve enerjiyi ortaya koyması, devrim kampının kararlılığını göstermektedir. (Tunus'ta halk kitleleri hiç olmazsa şimdilik daha anlık, daha dağınık, coğrafi bakımdan daha kopuk tepkilerle yetinme eğilimindedir. Yani devrim kampı, Tunus'la karşılaştırıldığında Mısır'da gözle görülür biçimde daha güçlüdür.) İslamcı kamp ile devrim kampı arasındaki çatışmaların birçok durumda ölümle sonuçlanmış olması, iç savaş yöntemlerinin dahi bu mücadelede esas zemin haline gelebileceğini düşündürmektedir.

Bunun açıklaması, özellikle Mısır'da yaşanan olayların muazzam bir devrimci enerjiyi serbest bırakmış olmasıdır. Mısırlı kitleler, harekete sağlam biçimde önderlik eden bir hareketin yokluğunda dahi devrimi sonuna kadar götürmeye kararlı görünmektedirler. (Önderlik sorununu birazdan ayrıntılı olarak tartışacağız.) Devrimin ana şiarlarından ikisi, ekmek ve sosyal adalet konusunda bir ilerleme yaşanmaksızın bu hareketin durdurulması ancak baskı yöntemleriyle olabilecek gibi görünmektedir. Öyleyse, Mısır'da İslamcı iktidarla "uzlaşma" aramak aslında toplumun bağrındaki nesnel güçlerde temeli olmayan bir yaklaşımdır. (Tunus daha tartışmalıdır. Sosyo-ekonomik talepler orada da çok güçlüdür, ama bu birleşik bir halk muhalefeti

harekete geçirmekte yeterli olamamaktadır.)

İslamcı hareketin bu büyük dalgayı durdurma, hatta tersine çevirerek kendi programını uygulama şansı nedir? Burada birkaç faktörü göz önüne almak gerekiyor. Birincisi, İslamcı hareketin İran tipi bir rejime doğru adımlar atması ya da muhaliflere karşı şiddete başvurması, emperyalizmin kendisine verdiği koşullu desteğin zayıflamasına ve hareketin yalıtılmasına yol açıyor. Hem Mursi'nin son siyasi manevraları, hem Şükrü Belaid suikastı her iki ülkede de iktidarın emperyalizmin sözcüleri tarafından ciddi eleştiriye uğraması sonucunu doğurmuştur. Bunun nedeni, emperyalizmin hem İran tipi bir rejimden korkması, hem de El Kaide tipi hareketlerin bu tür bir dalga içinde güçleneceğinden endişe duymasıdır. Yani emperyalizm (İslam'ın dev servetlerin muhafızı olarak kullanıldığı Körfez ülkelerinde her türlü aşırılığa razı olduğu halde) yoksulluğun her an büyük patlamalara yol açabileceği bu tür toplumlarda sadece ılımlı bir İslam'la yürümeyi istiyor. Meseleye sonuçları açısından bakıldığında ise şunun altını çizmek gerekiyor: Emperyalizmin desteği bu rejimlere sadece çok ağır ekonomik sorunlarını aşmaları açısından değil, aynı zamanda şimdi kendilerini genel olarak destekleyen ama emperyalizmi karşısına almak istemeyecek Suudi Arabistan, Katar ve Türkiye gibi ülkelerin desteği için de önemlidir.

İkincisi, bu ülkelerde aslında iki değil üç siyasi kamp vardır. Üçüncü kamp devrimin yanında olmayan, ama İslamcı bir rejimde çok şey yitirecek olduğu için bu iktidarlar karşısında devrim kampına yanaşan güçlerden oluşmaktadır. İşin doğası gereği bu üçüncü “kamp” çok heterojendir. Burada eski rejimi geri getirmek için çabalayanlar da vardır, eski rejimin taraftarı olduğu halde şimdi yeni duruma adapte olmaya çalışanlar da; Batı ile bütünleşmiş burjuvazi de vardır, turizm gibi İslamcı bir rejimden bütünüyle zarar görecektir olan sektörlerde çalışan küçük burjuvalar, hatta işçi aristokrasisi de; bütünüyle Batı yanlısı liberaller de vardır, Mısır da Kıptilerin durumunda olduğu gibi İslamcı bir rejimin yerleşmesinden ölümüne korkan önemli azınlıklar da. Bu üçüncü kampa bütün heterojenliğine rağmen “kamp” adını vermemiz boşuna değildir. İslamcı bir rejime karşı kendi çıkarlarını savunma ortak dürtüsü, bu heterojen unsurları bir siyasi önderlik ya da hatta bir diktatör etrafında bir araya getirebilir. Bunun en çarpıcı delili, Mısır'ın devrimci ortamında eski rejimin adamı olduğu herkes tarafından apaçık bilinen Ahmet Şefik adlı adayın başkanlık seçiminin ilk turunda oyların dörtte birini, ikinci turunda ise yarıya yakınını alabilmiş olmasıdır. Böyle bir kitlenin varlığı İslamcı kampın elini ciddi biçimde zayıflatmaktadır.

Üçüncüsü, İslamcı hareketin kendi içindeki çatlaklar çok büyük bir zafıdır. Mısır'da (son dönemde bölünmüş olsa da) Selefi hareketin en güçlü partisi olan Nur Partisi, 25 Ocak'tan itibaren yeniden yükselişe geçen mücadeleler içinde devrim kampının en güçlü siyasi ittifakı olan Ulusal Selamet Cephesi ile açıkça işbirliğine girmiştir. Tunus'ta ise İslamcı hareket içindeki çatlaklar daha da etkilidir. Bir yandan Selefiler Ennahda üzerinde sürekli olarak radikalleşme yönünde basınç uygulamaktadır. Ama öte yandan Ennahda da Şükür Belaid suikastından sonra kendi içinde bölünmüş bir görünüm arz etmektedir. Başbakan ve partinin genel sekreteri olan Hemadi Cibali, partinin çoğunluğuna karşı bayrak açmıştır. Partinin en önemli tarihî önderlerinden Muhammed Sur ise partinin bir numaralı önderi ve büyük prestij sahibi Raşid Ğannuşi'ye "git" çağrısı yaparak olay yaratmıştır.

Bu karmaşık tablo, bu ülkelerde devrim kampına önderlik edecek siyasi güce çok hassas görevler yüklemektedir. Oysa Arap devriminin en büyük trajedisi, böyle bir gücün henüz ufukta görünmemesidir.

Önderlik sorunu

Büyük devrimler bir siyasi önderliğin etkisi olmaksızın başlayabilir. Bunda şaşırtıcı olan hiçbir şey yoktur. Marksizmin analizi doğru ise, devrimler, kurnaz bir siyasi önderliğin kıskırtmalarının sonucu değil, sanki birer deprem gibi, toplumun derinlerinden gelen tektonik hareketlerin ve yırtılmaların ürünü olduğu için tarihte bu kadar önemlidir. Ama hiçbir devrim, kitleler nezdinde kurtuluş simgesi haline gelmiş bir siyasi önderliğin iktidarın ele geçirilmesi yolundaki doğru politikası olmaksızın zafere ulaşamaz. Mısır devriminin, yukarıda ayrıntılı biçimde tahlil ettiğimiz sürekli devrim mantığı, işçi sınıfının kendi etrafına topladığı öteki sömürülen ve ezilen kitleleri ardından sürükleyerek iktidara geçmesini gerekli kılıyor. Ama bu mantığın sonuna dek götürülmesi ve iktidarın ele geçirilmesi için koşullar olgunlaştığında işçi sınıfına önderlik edecek bir siyasi parti henüz ufukta görünmüyor. Mısır devriminin ve genel olarak Arap devriminin en büyük zaafı bu devrimci önderlik eksikliğidir.

Arap devriminden nasibini almış ülkelerde elbette en geniş bir anlamda sosyalist partiler vardır, geçmişte de var olmuştur. Hatta denebilir ki, Arap dünyasında komünist akım genellikle bilinmediği kadar güçlü olmuştur. Irak, Mısır, Lübnan, Suriye, Filistin gibi ülkelerde komünist adını taşıyan partiler geçmişte, özellikle İkinci Dünya Savaşı'nı izleyen onyıllarda, önemli birer siyasi güç haline gelmiş partilerdir. Ama tarih Arap devriminin eşi-

ğine geldiğinde, iki ayrı faktör bu partileri devrim açısından işlevsiz halde bulmuştur.

Bu faktörlerden ilki, Arap komünist partilerinin Sovyet bürokrasisinin birer uzantısı olarak onun dış politikadaki çıkarlarını kölece izlemesi olmuştur. Arap dünyasındaki komünist partiler, 1952 Mısır devriminden, Nasır rejiminin doğuşundan, Irak'ta 1958 devriminden ve Baas Partisinin ortaya çıkmasından, Filistin'de FKÖ'nün mücadeleye başlamasından itibaren, kısacası 1950'li yıllarda Arap burjuva milliyetçiliğinin öne çıkmasından sonra, bu hareketlere kuyrukçuluk yapmışlardır. Bunda hem bu rejimler ile Sovyetler Birliği arasındaki karşılıklı yakınlaşmanın etkisi vardır, hem de bu partilere onyıllardır dayatılmış olan "aşamalı devrim" programı uyarınca bunların kendi ülkelerinin burjuvazilerini, bu sınıfların demokratik devrim yolunda verdikleri varsayılan mücadelede destekleme konusundaki programatik/stratejik anlayışın.

Bunun sonucunda, bu partilerin kaderi neredeyse ayrılmaz biçimde Nasır'a, Baas'a, FKÖ'ye bağlanmış, bu burjuva veya küçük burjuva güçlerle "komünist" adını taşıyan partileri birbirinden ayırmak kitleler açısından giderek olanaksız hale gelmeye başlamıştır. İşin esas kötü yanı, bu rejimler tarihsel bakımdan zaten son derecede sınırlı olan ilerici karakterlerini yitirmeye başladıktan sonra ortaya çıkmıştır. Nasır'ın yerine geçen Enver Sedat ABD ve Siyonizme yanaştığında, Baas Irak ve Suriye'de ilerici hiçbir yanı kalmayan Saddam ve Esad diktatörlüklerine dönüştüğünde, Arafat emperyalist kampa yanaştığında, Arap dünyasında kitlelerin anti-emperyalist dürtüleri giderek İslamcı hareketlerin sömürüsüne açık hale gelmiştir. Komünist partiler ise burjuva milliyetçisi partilerle birlikte kitlelerin gözünde emperyalizmle bütünleşmeye başlamıştır. Bunun doruğu elbette 2003'te ABD Irak'ı işgal ettiğinde emperyalizmin kurdurttuğu kukla hükümete bakan veren Irak Komünist Partisi'nin politikası olmuştur!

İkinci faktör, 1989'da Doğu Avrupa'da ve daha da önemlisi 1991'de Sovyetler Birliği'nde yaşanan çöküşle birlikte ortaya çıkmıştır. Kendi başına bu dünya tarihsel gelişme elbette komünist partilerin prestijini dünyanın her yerinde olduğu gibi Arap dünyasında da ciddi şekilde sarsmıştır. Ama bu sarsıntı geçici olabilir, belki on yıl, belki yirmi yıl hissedildikten sonra geçebilirdi. Burada işin içine bütün dünyanın sosyalist hareketlerinin bağrında gelişen "yenilenme" eğilimleri giriyor. Aynen Avrupa, Latin Amerika veya Türkiye'de olduğu gibi, Arap dünyasında da "komünist" adını taşıyan partiler (ve solun başka bileşenleri), hızla Leninizme düşman kesilmişler, Mark-

sizmi ise bütünüyle reformist biçimde yorumlayarak bütün ideolojilerini, programlarını, stratejilerini gözden geçirmeye yönelmişlerdir. Bu yöneliş, bizim Türkiye’den de tanıdığımız, sol liberal, postmodern, kimlik politikasına yaslanan, burjuvazinin neoliberalizmine dahi ciddi tavizler veren bir siyaset çizgiyi doğurmuştur. Bu sözde “demokratik”, hatta “radikal demokratik” politika, eski milliyetçi-yeni Amerikancı diktatörlüklerin (Mısır ve Tunus en belirgin örneklerdir) koyu baskı ortamında iyice çelişkili, hatta yüz kızartıcı biçimlere bürünebiliyordu. Bir yandan sabah akşam demokrasiden söz eden bu partiler, bir yandan da baskı rejimleriyle barışık, onların icazeti ölçüsünde politika yapar güçler haline geliyordu.

Bu partilerin devrim karşısındaki konumunu en çarpıcı biçimde ortaya koyan gelişme Tunus’ta yaşandı. Bilindiği gibi, Tunus’ta (aynen Mısır’da olduğu gibi) diktatörün (bin Ali’nin) 14 Ocak 2011’de devrilmesinden sonra eski rejim bir süre yeni personelle yoluna devam etmeyi denedi. Kurulan yeni hükümete “Millî Birlik Hükümeti” deniyordu. Büyük kitleler tabii ki rejimin peşini bırakmıyor, bin Ali’nin hempalarının da ülkenin yönetiminden uzaklaştırılması için, somut olarak da bu hükümetin devrilmesi için mücadeleye ediyorlardı. Devrimde örgütsel varlığıyla en önemli aktör olan sendikal konfederasyon UGTT bu hükümeti “tanımama” politikası sürdürüyordu. İçinde bin Ali’nin son hükümetinden bakanların bile yer aldığı bu hükümete, Tunus’un eski komünist partisi, yeni adıyla Ettencedid (tam da “Yenilenme”) partisi de bakan vermişti! UGTT’nin önderliğinde kitleler hükümeti istifaya çağırıldığında Ettencedid de onların karşısında yer alıyordu. Yani karşı devrimin safında! Ulaşılan bu vahim noktanın geri planında ise partinin sadece Stalinist döneminin tahribatı değil, aynı zamanda Sovyetler Birliği’nin çöküşünden sonra yaşadıkları da yatıyor. Parti, 1991’den sonra aynen 1980’li yılların sonunda bizde tarihi TKP’nin yaptığı gibi komünizmden vazgeçmiş ve bunun yerine, belirttiğimiz gibi “Yenilenme” anlamına gelen Ettencedid hareketini kurmuştur. 2007’deki ikinci kongresinde Tunus solunun başka birtakım unsurlarıyla birleşen parti, siyasi yönelişi bakımından, bizde ÖDP-EDP bölünmesinden önceki ÖDP’ye karşılık gelen bir güç olarak düşünülmelidir. İşte böyle bir partinin devrimci kitlelerin ne kadar işine yarayacağı, tersinden bakıldığında kitlelere nasıl önderlik edeceği sorusu, Arap devriminin en büyük zaaflarından birinin anahtarını veriyor bize.

Şimdi Arap sosyalist hareketi hakkında bu geri plan bilgileri veri iken devrim Mısır’ında önderlik sorununu tartışmaya geçebiliriz. Amacımız Mısır’ın sosyalist hareketini ayrıntılı bir tahlile tâbi tutmaktan ziyade, eli-

mizdeki bilgiler ışığında siyasi önderlik sorununun bugüne dek Mısır devriminin kaderini nasıl olumsuz etkilemiş olduğuna kısaca bakmak.

Tartışma konularına girmeden önce bir meseleyi açıklığa kavuşturmakta yarar var. Mısır’da sol tanımlanırken kaçınılmaz olarak sosyalist solun yanı sıra sol Nasırcı partiler de gündeme giriyor. Bunun birkaç nedeni var. Biri, Mayıs 2012’de yapılan başkanlık seçiminin birinci turunda üçüncü sıraya yerleşen Hamdin Sabbahi’nin sol içinde büyük bir çekim odağı haline gelmiş olması. Birçok sosyalist grup şimdi Sabbahi ile aynı cephe içinde çalışıyor, buna döneceğiz. İkinci bir neden, sol Nasırcılığın Mısır geleneğinde işçi ve yoksul köylü hareketleriyle oldukça organik ilişkilere sahip olması. Sabbahi’nin eski partisi Keramet (bizdeki anlamıyla ilgisi yok, “Onur” anlamına geliyor) ve şimdiki partisi Mısır Halk Cereyanı, en büyük bağımsız sendika konfederasyonu (İngilizce adının baş harfleriyle) EFITU içinde ciddi bir varlık gösteriyor. Zaten EFITU’nun başkanı Kemal ebu Ayta da bu gelenekten geliyor. Öte yandan, yoksul köylüleri örgütleyen Genel Çiftçiler Sendikası da bu geleneğe yakın duruyor. Üçüncü neden de, sol Nasırcılığın, geleneksel Nasır hareketinden farklı olarak sınıf meselelerini ön plana çıkarması. Biz elbette ikisini, yani dar anlamda sosyalist hareket ile belki emekçi sınıfların saflarında bir küçük burjuva eğilim olarak görülebilecek sol Nasırcılığı birbirinden ayıracağız, ama zaman zaman sol Nasırcı hareket de tartışma alanımıza girecek.

Sosyalist hareketin devrim içindeki doğrultusunu değerlendirirken gündeme getirilebilecek en bariz mesele ittifaklar konusudur. Bu mesele önemlidir, çünkü mücadelenin bu aşamasında, uzun bir diktatörlük döneminden çıkılırken, sosyalist hareketler henüz zayıftır. Çünkü Mübarek’in son yıllarında İhvan görece bir hoşgöründen ve kendisine tanınan kısmi özgürlüklerden yararlanarak örgütlenirken sol baskı altında gelişmemiştir. Bu nedenlerle, birleşik cephe taktikleri en azından belirli bir dönem boyunca önem taşıyacaktır. İttifaklar alanında hem sol Nasırcı hareket, hem de sosyalist hareket maalesef feci denebilecek bir sicile sahiptir.

Evet, doğrudur, devrimin ilk aylarında, Mayıs 2011’de, sosyalist partilerin bir bölümü Sosyalist Güçler Koalisyonu adını taşıyan bir platformda birleşmişlerdir. Bunların arasında Sosyalist Halk İttifakı Partisi, Mısır Komünist Partisi, Devrimci Sosyalistler, Mısır Sosyalist Partisi ve Demokratik İşçi Partisi adında partiler vardır. (Benzer bir girişim Tunus’ta bin Ali’nin ülkeden kaçış tarihi olan 14 Ocak Cephesi adıyla başlangıçta Tunus’ta da kurulmuştu. Ama orada sol milliyetçiler daha o ilk aşamada bile cephenin

bir parçasıydı.)

Ne var ki, son yıllarda dünyanın her yerinde sola musallat olan parlamentarizm, seçimler yaklaşırken sosyalist partilerin daha pragmatist, faydacı ve oportünist politikalara dönmesine yol açmıştır. Kasım 2011’de başlayıp Ocak 2012’de sona eren parlamento seçimleri yaklaşırken Sabbahi’nin Keramet Partisi, İhvan’la Ulusal İttifak adını taşıyan bir seçim blokunda bir araya gelmiştir. (Bazı kaynaklarda bu platformun adı Demokratik İttifak olarak geçiyor.) Mısır’ın Mübarek döneminde açık olarak çalışan tek sosyalist partisi olan Tegammu ile Sosyal Demokrat Parti, Mısır’ın en zengin ikinci kişisi olan, telekomünikasyon kodamanı²² Necip Sawiris’in partisi olan Özgür Mısırlılar Partisi ile Mısır Bloku adı altında bir seçim ittifakına katılmıştır. Bu iki parti sosyalist hareketin sağ kanadı sayılabilir, ama Sosyalist Güçler Kaolisyonu’nun üyelerinden, ülkenin en güçlü sosyalist partisi olan Sosyalist Halk İttifakı Partisi’nin yanı sıra Mısır Sosyalist Partisi de başta Sawiris ile Mısır Bloku’nda birleşmiştir. Daha sonra bloktan ayrılımlarının Sawiris’in kapitalist politikalarıyla bir ilgisi yoktur. Mısır Bloku’nun Mübarek’in partisi olan Ulusal Demokratik Parti’ye (sık kullanılan İngilizce baş harfleriyle NDP) çok taviz vermesi dolayısıyla ayrılmışlardır. (Bu yanlış bir gerekçedir demiyoruz, başka gerekçelerle bu bloka hiç katılmamış olmaları gerekirdi diyoruz.) Aslında Mısır Bloku, İhvan’a karşı “sivil devlet”i (yani laikliği) savunmak için kurulmuş bir ittifaktır.²³

Yerleşik bir burjuva demokrasisi rejiminde parlamentarizmin teşhir edilmesi daha güçtür. Oysa bir devrim döneminin sarsıntısı içinde parlamentarizm, hem kitlelerin bilincini ileri taşımak bir yana geriye çekeceği için açıkça zararlıdır; hem de beklenen pratik sonuçları bile vermeyeceği için yanlışlığını kanıtlamak daha kolaydır. Mısır’da parlamentarist politika şöyle bir absürd duruma yol açmıştır. Bağımsız sendikalar konfederasyonu EFITU’nun başkanı, sol Nasırcı Keramet Partisi üyesi Kemal Ebu Ayta İhvan ile ittifak temelinde, birtakım sosyalistler de (mesela Sosyalist Halk İttifakı Partisi lideri Abu el İz el Hariri) başka sorumsuz ittifak politikaları sayesinde meclise girmeyi başarmışlardır. Başarmışlardır da, meclis kendi içinden bir Kurucu Meclis doğurduktan sonra Mübarek dönemi yargıçlarının kararıyla (bütünüyle bir usul meselesi bahane edilerek) kapatılmıştır.

22 Dünya çapında en zenginlerin servetini izlemekte uzman *Forbes* dergisine göre, Sawiris’in 2013 mart ayı itibarıyla serveti 2,5 milyar dolardır. Bkz. <http://www.forbes.com/profile/naguib-sawiris/>. Karşılaştırma amacıyla söyleyelim. Bu, bizde Koç ailesinin ikinci zengin mensubu Suna Kırac veya Turkcell’in sahibi Mehmet Karamahmet’in servetine denk düşen bir rakam.

23 Bu paragraftaki bilgiler Beinin, a.g.y.’tan derlenmiştir.

Bu yetmemiş, devrimin ürünü olan bir meclisin üyeleri eski rejimin kalıntısı yargıçların bu korkunç kararına kuzu kuzu uymuşlardır. Edinebildiğimiz bilgiler çerçevesinde, tek bir sosyalist veya işçi sınıfı temsilcisi milletvekili de bu karara karşı fiilen direnmemiştir. İnsan o mevziyi savunmayacak ise, o meclise neden girer? İş bununla da kalmıyor. Meclis kapatıldığı halde, bir hukuk garabetiyle yetkisini ondan alan Kurucu Meclis çalışmaya devam etmiştir. Ama oradaki İslamcı çoğunluğun hoyratça kendi görüşlerini dayatması karşısında bütün azınlık grup üyeleri (Kıptiler, laikler vb.) gibi sosyalist ve işçi sınıfı temsilcisi üyeler de bir aşamada Kurucu Meclis'ten çekilmişlerdir. Sonunda bin bir parlamentarist manevra pratikte hiçbir işe yaramamıştır! Parlamentarist budalalığın (Lenin) tarihinde ayrıcalıklı bir yeri olacaktır Mısır örneğinin.

Bütün bunlara (yukarıda anlatıldığı gibi) parlamento seçimlerinin devrimin ikinci büyük dalgasının hemen ardından yapıldığını ekleyin, sosyalist akımların ve sol Nasırcılığın kitlelere yol gösterme kapasitesini değerlendirme bakımından epeyce veri edinmiş olursunuz.

Mayıs ve Haziran 2012'de iki turlu olarak düzenlenen başkanlık seçimi, yine ilkesiz ve kaotik bir politika ile karşılanmıştır. İlk turda, dört tane sol veya sol benzeri aday vardı. Biri, sağ sosyalist Tegammu'nun eskiden Mısır yargıtayının başkan yardımcılığına kadar yükselebilmiş olan yargıç aday idi. Aday sadece burjuva "saygıdeğerlik" kriterleri üzerinden belirlenmiş olduğundan Tegammu'nun bu seçimdeki varlığını bir "sol" varlık olarak görmek olanaklı değil. Öteki adaylardan ikisi sosyalistti. Biri, yukarıda da sözü geçmiş olan Sosyalist Halk İttifakı Partisi önderi Abu el İz el Hariri idi. Bu parti, hatırlanacağı gibi, Mısır Sosyalist Partisi ile birlikte Mısır Bloku'nun eski rejimin politikacılarına fazla taviz verdiği gerekçesiyle bloktan son anda kopmuştu. Bu kopuştan sonra bu ikisi birkaç burjuva partisiyle birlikte bir ittifak kurdular (Devrim Sürüyor İttifakı). El Hariri bütün bu ittifakın aday idi. İttifak seçimden kısa süre sonra dağılacaktı. Başkanlık seçimine katılan öteki sosyalist aday ise, insan hakları avukatı ve işçi sınıfı hakları alanlarında militanlığı ile büyük saygı toplamış olan Halid Ali idi. Seçime bağımsız olarak giriyordu. Soldaki dördüncü aday Hamdin Sabbahi ise seçime kendi partisi Keramet adına katılıyordu.

İlk turda bağımsız Halid Ali 134 bin oy aldı (yuvarlak olarak yüzde 0,6). Sosyalist Halk İttifakı Partisi ve Devrim Sürüyor İttifakı aday el Hariri 40 bin oyda kaldı (yuvarlak olarak yüzde 0, 2). Tegammu aday daha da düşük oy aldı (yuvarlak olarak yüzde 0,1). Yani üç sosyalist adayın toplam aldığı

oy yüzde 1'i ancak buluyordu. Buna karşılık, Hamdin Sabbahi büyük bir başarı göstererek 4,8 milyon oy aldı (yuvarlak olarak yüzde 21). Sabbahi bu sonuçla ilk iki sıraya yerleşen (ve böylece ikinci tura katılmaya hak kazanan) adayların (sırasıyla yüzde 25 ve 24) hemen ardından geliyordu.

İlk anda bakıldığında (Tegammu'nun adayı dışında) çok büyük bir sorun görünmüyor. Ama tablonun içine dördüncü sıraya yerleşen aday sokulunca durum bambaşka bir nitelik kazanıyor. Abdül Münim Abul Futuh adlı bu aday seçime bağımsız olarak katılmıştı. Kendisi Mısır Tabipler Birliği'nin genel sekreteri olmanın yanı sıra İhvan hareketinden gelmektedir, ama hareketin disiplinine uymadığı için ihraç edilmiştir. İlmî ve liberal eğilimler taşır. İhvan'ın gençliği içinde çok popülerdir; bilindiği gibi İhvan zaman zaman Tahrir'den uzak durmuş, ama gençleri devrimci kitlenin yanı başında meydandaki eylemlere katılmışlardır. Vahim olan şudur: Devrimci kamptan birçok insan oyunu Abul Futuh'a vermiştir! Abul Futuh toplam 4 milyon oy almıştır (yüzde 17,5). İşte bu oyların Sabbahi'nin ilk iki sıraya giremesinde rol oynamış olması ihtimali çok yüksektir! Devrimci kampın bazı unsurları (hangileri olduğu bizim kaynaklarımızda belli değildir), İhvan kökenli bir adaya oy vererek Hamdin Sabbahi'nin, yani tartışmasız Tahrir'in has adaylarından birinin seçimin ikinci turuna katılmasını engellemişlerdir! İşin ironik yanı, Selefilerin en büyük partisi Nur Partisi'nin de Abul Futuh'a oy vermiş olmasıdır!

İlk iki sıraya yerleşen adayların İhvan'ın resmi adayı, şimdiki başkan Muhammed Mursi ile Mübarek'in son başbakanı, YAK'ın adamı Ahmet Şefik olduğunu göz önüne alacak olursak burada bir siyasi cinayet işlenmiş demektir. İkinci turda halk eski rejim ile İhvan arasında bir seçim yapmaya zorlanmış, gerçek devrimci kitle seçimde temsil edilememiştir!

Hatalar hataları doğuruyor. Başkanlık seçimlerini beceriksizce yitiren devrim kampı ya da genel olarak sol, Mursi'nin başkanlığına ve İslamcılığın hâkimiyetine karşı güçlü bir cephe oluşturmak üzere bu sefer de yüzünü her türden burjuva unsurlara dönmüştür. Kasım 2012'de kurulan Ulusal Selamet Cephesi (bundan böyle Selamet olarak kısıltacağız; bazı kaynaklar buna yanlış bir adlandırma ile Ulusal Kurtuluş Cephesi diyor) kurulmuştur. Bu cephe de Sabbahi ve yeni partisi Mısır Halk Cereyanı merkezi bir rol oynuyor. Onun yanı sıra soldan Sosyalist Halk İttifakı Partisi, uluslararası düzeyde "Cliff'çi" olarak bilinen Devrimci Sosyalistler ve Sosyal Demokrat Parti de Selamet içinde yer alıyor. Ama başka kimler kimler yok ki! Birleşmiş Milletler sisteminin gözdesi liberal Muhammed el Baradei ve partisi Düs-

tur; Mübarek'in eski dışişleri bakanı, daha sonra yıllar boyunca Arap Birliği Genel Sekreteri Amr Musa ve partisi Kongre; Mısır burjuvazisinin eski liberal partisi Vefd ve başkanı Bedevi; bir başka önde gelen burjuva politikacısı Ayman Nur ve partisi Ğad; Mübarek'in Ulusal Demokratik Partisi'nin kalıntılarının Ğazali Harb ile birlikte kurduğu Demokratik Cephe Partisi; yukarıda da sözünü ettiğimiz Mısır'ın en zengin kapitalisti Sawiris ve partisi Özgür Mısırlılar! (Başta Abul Futuh'un ve önderi olduğu Güçlü Mısır Partisi'nin de Selamet içinde yer alacağı söylentisi dolaşmakla birlikte, Abul Futuh Selamet içinde eski rejim kalıntıları olduğu için cepheden uzak durmuştur. Bazı İslamcı burjuva politikacılarının bazı sosyalistlerden daha ilkeli olduğu gözden kaçmıyor! Bu arada Sosyalist Halk İttifakı Partisi'nin daha bir buçuk yıl önce eski rejim unsurlarıyla çalışmamak için Mısır Bloku'ndan ayrıldığını hatırlarsak, Selamet'in bu yapısını nasıl içine sindirdiği de muamma!) Ulusal Selamet Cephesi üstelik Mısır burjuvazisine ve hiç kuşku yok emperyalizme “saygıdeğer” bir yüz sunabilmek için, kitleler üzerindeki etkisi dolayısıyla son derecede güçlü olan Sabbahi yerine el Barade'y'i koordinatör (ve sözcü) olarak belirliyor!

Selamet, tam da devrimin üçüncü büyük dalgası başlarken kurulmuştur. Bu yüzden de kurulur kurulmaz çok ciddi pratik sınavlardan geçmiş bulunuyor. Bu sınavlardan yüzünün akıyla çıktığını söylemek kolay değil. Elbette Mursi'nin ve İhvan'ın karşısında güçlü, kitlesel bir blokun bulunması ve büyük kitle eylemlerinin örgütlenmesinde bir ölçüde katkıda bulunması olumlu bir gelişme olarak görülebilir. Ama bu kitlesel blokun burjuva unsurları kapsamaktan ne kadar güç kazandığı esas büyük sorudur. Bu soruya birazdan dönmek üzere Selamet'in devrimin üçüncü dalgasını nasıl yönlendirdiğini kısaca gözden geçirelim.

Devrimin üçüncü dalgası, yukarıda da belirtildiği gibi, Mursi'nin 22 Kasım'da yayınladığı Anayasal Beyanname'ye bir tepki olarak başladı, ama derhal savunmadan taarruza geçti. Yaşanan, tam bir devrimci yükselişti. Bunu en belirgin olarak beş olguda görmek mümkün. Birincisi, kitlelerin hedefi sadece Beyanname'nin geri çekilmesi değil, esas olarak Mursi'nin devrilmesiydi. Bu, bütün eylemlerde atılan sloganların ana temasıydı. İkincisi, bu birincisini doğrular ve güçlendirir: Kahire'deki eylemler daha önce olduğu gibi Tahrir ile sınırlı kalmadı. 22 Kasım'dan Aralık başına kadar Salıhları ve Cumaları dört kez Tahrir bütün devrim boyunca gördüğü en büyük kalabalıklarla karşılaştırılabilir kitlelerle dolup taşıdıktan sonra, kitle yeni bir atılımla mücadeleyi başkanlık sarayına taşıdı. Günlerce gecelerce, bazen on

binler, bazen yüz binler sarayı kuşatma altında tuttu. Bir ara Mursi'nin arka kapıdan kaçtığı söylentisi bile çıktı. Bunların klasik devrim görünümüleri olduğuna kuşku yoktur. Başkanlık sarayını saran halk, iktidarın doruğunu ele geçirmeye gelmiş demektir. Yani kitleler sloganlarının ardında pratik olarak durmuşlardır ve bu uğurda İslamcılarının saldırıları altında şehitler vermişlerdir.

Üçüncüsü, 15 Aralık referandumu vesilesiyle eylemler durmuştur. (Bunun neden ve nasıl olduğuna birazdan değineceğiz.) Burada devrimci atmosfer bütünüyle sekteye uğrayabilir, üçüncü dalga sönümlenebilirdi. Ama 25 Ocak'ta kitle hareketi yeniden şaha kalktı. Bu tür büyük oylamaların bile sokak politikasını durduramadığı ortaya çıktı. Dördüncüsü, 25 Ocak gününden başlayarak hemen hemen bütün kentlerde devletin özellikle baskısının simgesi olan binaları ve İhvan lokalleri kitle şiddetinin hedefi haline geldi. Kitle artık hiçbir biçimde olağan siyasi mücadele yöntemleriyle yetinmiyordu. Nihayet beşincisi, 25 Ocak'tan birkaç gün sonra kanal kıyısındaki üç büyük kentte ilan edilen Olağanüstü Hal ve gece sokağa çıkma yasağı halk tarafından tam bir yenilgiye uğratıldı. Bu üç kentte halk günlerce inadına bütün gece eve girmedi. Devlet de buna karşı herhangi bir yaptırım uygulayamadı.

Bu ezici devrimci dalgaya Selamet önderlerinin yaklaşımı acıklı idi. El Barade'y'in sözcülüğünde ilk evrede her şeyi Beyanname'nin geri çekilmesine, referandumun ertelenmesine ve "gerçek bir diyalog"un kurulmasına indirgediler. Sürekli olarak Mursi diyaloga girdiği takdirde kendisiyle çalışılabileceğini tekrarladılar. Bunun kitlelerin Mursi'ye yaklaşımıyla taban tabana zıt olduğu açık değil mi? Onlar Mursi'yi devirmeye çalışırken, Selamet önderleri Mursi'yi yola getirmeye çalışıyorlardı! Bunun çarpıcı ifadesi kitle meydanlarda eylem yaparken ortaya çıkıyordu. Baradey Mursi'yi makul bir diyaloga çağırıyordu; o sözünü bitirir bitirmez kitle yüz binleriyle hep bir ağızdan cevap veriyordu: "Halk rejimi devirmek istiyor!" Burada iki ayrı duyarlılık, iki ayrı çözüm vardı. Selamet kitlenin devrimci ateşini köreltme işlevini görüyordu.

Bunun referanduma ilişkin siyasi tavır konusunda da çok ağır sonuçları oldu. Mursi Aralık başında anayasa referandumunun 15 Aralık tarihinde yapılacağını açıkladığında, büyük devrimci kitlenin tepkisi boykot oldu. Bu başlangıçta Selamet önderliğince de kabul ediliyordu. Ama 8 Aralık'ta Mursi Anayasal Beyanname'yi geri çekince, Selamet burada bir uzlaşma ve devrimci dalgayı durdurma fırsatı görerek boykot sloganının yerine "hayır" oyunu geçirdi. Bunun sonucu şu oldu: Seçmenin üçte ikisine yakını "evet"

oyu kullandı. Bu yaklaşık 10 milyon oy demekti. Buna karşılık, üçte bir yani beş milyon dolayında insan “hayır” oyu kullandı. Ama katılım daha önceleri hep yüzde 45 dolayında iken şimdi yüzde 30’a kadar gerilemişti. Referandumda 10 milyon insan bilerek oy kullanmamıştı! Bunların büyük bölümünün referandumu boykot etmiş olduğu tahmin edilebilir. Dolayısıyla, Selamet liderleri karşı oyları “hayır” ve boykot oyları arasında bölerek karşı tarafın hiç olmazsa formel açıdan referandumdan başarıyla çıkmasını sağlamıştı!

Referandum siyasi ve hukuki bakımlardan tam bir skandaldı. Koskoca anayasanın 15 günde okunup üzerinde toplumsal düzeyde bir fikir oluşturulabilmesi olanaksızdı. Ayrıca propagandaya çok az zaman kalmış oluyordu. Bu bakımdan oylama klasik demokratik normların çok gerisinde kalıyordu. Şayet Selamet halkı boykota çağırılmış olsaydı, bunun çok makul bir temeli olurdu. O oylamada “hayır” oyu çağırın Selamet, şimdi parlamento seçimleri için “boykot” şiarını yükseltiyor. Muhtemelen bu bir manevradır. Son dakikada Selamet önderleri “daha sorumlu” davranacaklardır. Ama meşruiyeti hiçbir zeminde savunulamayacak olan referandumda oy kullananlar, şimdi korunması gereken parlamento için yapılacak seçimlere boykot şiarı ile katılmıyorlar.

Bütün bunlardan çıkarılacak sonuç, Selamet’in içindeki bütün güçleri sili karşı devrimci hainler olarak nitelemek olmamalıdır. Devrimin hareketinin ritmini yakından izleyip her an kitlelerin hem içindeki bölünmeleri, hem de ruh durumlarını hesaba katarak hangi siyasi güçlerle hangi aşamalarda birlikte yürünebileceğine elbette somut koşullara göre karar vermek gerekir. Ama şurası açıktır ki, el Baradeý’lerle, Amr Musa’larla, Sawiris’lerle, Ayman Nur’larla, kısacası burjuvazinin kitle hareketi içindeki ajanlarıyla aynı cephede yer almak hatadır. İhvan iktidarına karşı nokta operasyonları türünde ortak eylemler elbette düşünülebilir. Ama burjuvazinin bu sözcülerinin cephede varlığının devrim kampının elini kolunu bağlamasına izin verilmelidir. Bu durumda, en başta işçi ve köylü önderleri olmak üzere, sosyalist partilere, Hamdin Sabbahi’ye ve Mısır Halk Cereyanı hareketine, Nasırcı solun öteki güçlerine, Selamet’in bütün burjuva unsurlarından arındırılması çağrısının yapılması devrimin bu aşamasında en doğru taktik olacaktır. Selamet’e gücünü veren, kitesini sağlayan burjuva hareketleri değildir. Amr Musa başkanlık seçimlerinde çok düşük bir oy almıştır. Baradeý çok zayıf görünmekten korktuğu için seçime girmemiştir bile. Esas kitle sol Nasırcılardır, işçi ve köylü örgütlerindedir. Yani Selamet burjuvaları “birlikten

güç doğar” diye değil, düzenle cepheden karşı karşıya gelmemek için arası-
na almıştır. Talep bu unsurlardan kopmak olmalıdır.

Mısır’da devrime önderlik yapabilecek bir parti bu tür taktiklerle kurulacaktır. Ama esas stratejik mesele bu değildir. Esas mesele, devrimin siyasi ortamı ile büyük bir mücadelecilik gösteren işçi sınıfı arasında bir köprü kurabilmektir. Yukarıda vurguladığımız gibi, Mısır işçi sınıfı kökleri 2004’e kadar geri giden, 2006 yılından itibaren çok ciddi boyutlara ulaşan bir mücadelecilik eğilimini ortaya koymuştu. Devrimde bu bir sıçrama gösterdi. Geçtiğimiz iki yıl, işçi sınıfı mücadeleleri bakımından olağanüstü bir dönem oldu. Ne var ki, gerek işyerlerindeki mücadele, gerekse yeni bağımsız sendikaların varlığı ve faaliyeti ile siyasi mücadeleler arasında sağlam bağlar kurulamadığı bizim erişebildiğimiz kaynakların ortak kanaati.

Bunda esas sorumluluğun siyasi kanada düştüğünü saptamak gerekir. İşçi hareketi kendiliğindenliği içinde otomatik olarak siyasileşseydi, partilere ne gerek olurdu? Sorun ancak siyasi partiler tarafından çözülebilir. Alandan doğrudan gözlemlere dayanmasak bile, bizim izlenimimiz, sosyalist partilerin Tahrir’deki ve öteki kentlerde benzeri ortamlardaki mücadele içinde devrimci kitlelerin bağrındaki küçük burjuva, öğrenci veya deklase unsurlara fazla taviz verdiği, o hareketin büyümesine kapılarak sınıf mücadelesinin ekonomik biçimlerini küçümsediği, bunları “korporatist” olarak nitelediği ve Mısır devriminin sınıf karakterini ve bunun pratik siyasi görevler açısından anlamını kavrayamadığıdır. Mısır işçi sınıfı hareketinin ciddi analisti Bein’in, bu izlenimimizi bütünüyle doğrulayan bir gözlemlerde bulunuyor:

Ne var ki, birçok devrimci aktivist (özellikle Tahrir’in ve öteki kent meydanlarının işgalinde öne çıkan genç liberaller²⁴) bu eylemleri [işçi eylemlerini], “ulus çapında” talepler değil, “özel çıkar” (*fi’awi*) talepleri olarak görüyor ve değişim fırsatlarının en yüksek düzeye çıkmış olduğu Şubat ve Mart 2011 aylarında bunları desteklemeyi reddediyorlardı.²⁵

Bu, Mısır devriminin en büyük sorunlarından biridir ve üstesinden ge-

24 Bu vesileyle Türkiye’de bu “liberal” kavramının ne kadar yanlış bir anlayışa yol açtığını da belirtelim. AB’de “liberal” bir bakıma Avrupa’daki ve bizdeki anlamının tersi bir içerik taşır. Burada “liberal” merkez sağdır ve piyasacıdır. Orada “liberal” sola yatkındır ve devlet müdahalesiyle gelir bölüşümünü düzeltmeyi savunur. Arap ülkeleri bağlamında son yıllarda ABD basını “liberal” terimini bu ikinci anlamda kullanırken, bunun Türkiye basınına en ufak bir uyarı yapılmaksızın nakledilmesi büyük yanlış anlamalara yol açıyor.

25 A.g.y., s. 8.

linmedikçe devrim ilerleyemeyecektir. Çünkü yukarıda da belirtildiği gibi, Mısır devriminin bağrında bir sürekli devrim dinamiği vardır. Bu dinamiğin taşıyıcısı işçi sınıfıdır. Ama işçi sınıfının bu görevi yerine getirebilmesi için bir siyasi önderliğe ihtiyacı vardır. Denklem bu kadar açıktır.

Devrimi tanımamakta ısrar karşı devrimciliktir!

Arap devriminin sorunlarını tartıştığımız bu yazıda, bu devrimin en büyük sorunlarından birinin de dünya solunda onu tanımamakta ısrar ve inat eden hareketler olduğunu vurgulamadan bitirmek tartışmayı eksik bırakmak olur. Neden Arap devriminin sorunlarından biridir bu tavır? Çünkü bütün devrimlerin hak ettiği dayanışmanın bu devrime gösterilmesini engeller, en azından onu zayıflatır.

Solda Arap devriminin varlığını yadsıyan görüşlerin iki türden olduğunu “Vaadler ve Zaaflar” yazımızda ortaya koymuştuk. Yaygın çevrelerce paylaşılan ve daha safiyane olduğunu söyleyebileceğimiz bir görüş, Arap ülkelerindeki devrimlerin ne kitleleri iktidara getirdiği, ne de açık seçik bir sosyalist ideolojiyi öne çıkardığı gerçeklerine işaret ederek, bunların devrim sayılamayacağını öne süregelmıştır. Burada devrim ile muzaffer devrim arasındaki farkın veya devrimin nesnel bir süreç olarak kavranması ile öznel faktörün, yani önderlik meselesinin öneminin vurgulanması arasındaki ayrımın farkına varamayan, zafer kazanmayan devrimlere devrim demeyen ya da kitleler kendilerini açıkça sosyalist olarak ilan etmedikçe devrimden söz edilemeyeceğini savunan yaklaşımların geçerli olduğu açıktır.

Bu yaklaşımdan farklı olarak, Arap devrimini kasıtlı olarak aşağılayan, devrim olmak bir yana “emperyalizmin oyunu” olarak gösteren bir başka, hem de hiç masum olmayan bir yaklaşımın var olduğu da biliniyor. Bu akıma göre, “Arap baharı”²⁶ veya “Arap devrimi”, “ABD emperyalizminin Ortadoğu’yu yeniden dizayn etmesi”ne verilen addır. Esas üzerinde durulması gereken bu akımdır. Çünkü art niyetsiz, safiyane, has bir yaklaşımla devrimi yadsıyan insanları ikna etmek mümkündür. Yazdığımız her şey onları ikna etmek içindir. Ama gözleri kamaştıracak kadar devrimci bir olaya art niyetle emperyalizmin bir projesi adını takmak! Bu görüşü savunan ekolü ikna etmek mümkün değildir, çünkü bu tavırları kasıtlıdır. Bu görüş olsa

---

26 Okur bizim “Arap baharı” terimini bir kez bile kullanmamış olduğumuzu fark etmiş olabilir. Bu, sadece anlamsız bir terim değildir. Arap devrim(ler)ini kasıtlı biçimde 1989’da Doğu Avrupa’da yaşanan ve kapitalizmin restorasyonu ile sonuçlanan olaylar dizisine benzetmek üzere geliştirilmiş, hiç de masum olmayan bir operasyonun sonucudur.

olsa yerden yere vurulmalı, yanlışlığı teşhir edilmeli, solda yalıtılmalı, karşı devrimci karakteri ortaya konulmalıdır.

Bunu “Vaadler ve Zaaflar” yazımızda büyük ölçüde yapmış bulunuyoruz. Orada en başta Mısır ve Tunus devrimleri olmak üzere, 2011 yılı boyunca birçok Arap ülkesinde yaşanan çalkantıların neden devrim olarak nitelenmesi gerektiğini de, bu olayların emperyalizmin Ortadoğu’yu yeniden dizayn çabası olarak sunulmasının insan zekâsına neden hakaret olarak kabul edilmesi gerektiğini de anlattık. Bunları burada tekrarlamak yerine okura o yazıyı okumasını, sonra da orada verilmiş olan delilleri “yeniden dizayn” teorisinin acıklı görüşleriyle karşılaştırmasını tavsiye etmekle yetinelim. Burada yapmak istediğimiz başka bir şey. Pratiğin bütün teorik tartışmaların esas hakemi olduğu yolundaki Marksist ilke burada birçok alandan çok daha hızlı biçimde doğru çıktı. Bugün geldiğimiz noktada Mısır ve Tunus’ta yaşanan çalkantıları “emperyalizmin Ortadoğu’yu yeniden dizayn etmesi” olarak niteleyen teorisinin ipliği pazara çıkmıştır. Kısaca bunu anlatmak istiyoruz.

Aslında bu konuyu daha önce *Gerçek* gazetesinde yayınlanan bir köşe yazımızda işlemiştik.²⁷ Türkiye solunun bazı bileşenleri, örneğin günlük *BirGün* gazetesi ve hatta *Özgür Gündem* gazetesi, geçtiğimiz Kasım ayında Mısır’da devrimin üçüncü dalgası başlayana kadar Arap devrimiyle alay eden ya da ona cepheden saldıran sayısız yazıya ve “haber”e yer verdikleri halde, üçüncü dalgayı tam anlamıyla “Mısır devrimi” nitelemesiyle ele aldılar. Dolayısıyla, daha olgun bir tavır ortaya koyan bu tür yayın organları, Türkiye solunda zaten hiç yaygın olmayan özeleştirme verme eyleminden kaçınmakla birlikte, zamanın ve pratiğin kendi görüşlerini yanlışlamış, bizlerin savunduğu devrim tezini doğrulamış olduğunu kabul etmiş oldular. Ama o yazıda da belirttiğimiz gibi, TKP ve yayın organı *Sol* gazetesi bu konuda dogmatik uykusunu devam ettiriyor. Burada kısaca yapacağımız, *BirGün* ve *Özgür Gündem*’in neden görüş değiştirdiğini analiz ederek TKP’nin bugün içine düştüğü durumu iyice teşhir etmek.

Türkiye solunda (buna maalesef *Özgür Gündem*’de dile gelen görüşler aracılığıyla Ortadoğu’yu ve devrimci pratiği çok daha iyi tanıyan Kürt solu da dâhildir) Arap devrimini tanımama tavrı, çok basit bir nedenden ortaya çıkmıştır. Bu tavrı benimseyen akımlar, Mısır ve Tunus’ta bile var olan siyasi hareketler içinde İslamcıların çok daha güçlü olduğunu (herkes gibi)

27 Sungur Savran, “Mısır devrimi Türkiye solunu yola getiriyor! (Mu?)”, *Gerçek*, Şubat 2013, s. 15. Bu yazı *Gerçek*’in internet sitesinde de okunabilir: <http://gercekgazetesi.net/sungur-savran/misir-devrimi-turkiye-solunu-yola-getiriyor-mu>

görmüşlerdir. Ne var ki, örneğin bizden farklı olarak, bu akımların Müslüman halklara karşı içgüdüsel bir kuşkusu vardır. Onlara göre Müslümanlar devrimci olamaz, her zaman tutucu davranır, gerici akımlara yem olur. Bu eğilim, söz konusu Arap ülkelerinde İslamcı hareketlerin var olan siyasi akımlar arasındaki en örgütlü, kitle tabanı en yaygın olan güç olduğu bilgisiyle birleşince, bu akımlar şu sonucu sınıksız bir mantığın kaçınılmaz sonucu sanmışlardır: Halk büyük çoğunluğu ile İslamcı akımların ardında toplanacaktır. Dolayısıyla, bu halk hareketleri iyi bir yere gidemez. Bunlar Ortadoğu’da İslamcılığı güçlendirecektir. Bu da Türkiye’de Erdoğan’ın eline oynayacaktır. Erdoğan bizim bir numaralı (tek?) sorunumuzdur. Öyleyse, bu halk hareketlerinin sonucu bizim için iyi olmaz. Bunlara karşı çıkalım.

Hemen bir teori uydurulmuştur: “ABD emperyalizmi Ortadoğu’yu yeniden dizayn ediyor” teorisi. Bu teorinin bir gram bile hakikat içermemesi önemli değildir. ABD’nin (sadece onun değil AB’nin de) Tunus, Mısır, Bahreyn, Yemen, hatta ilk aşamada Suriye devrimleri karşısında şaşkına dönmüş olması, ne yapacağını bilememesi, bu konuda somut verilerin bütün dünya basınında yer alması, bütün analizlerin tartışılmaz temelini oluşturması, devrilen rejimlerin ABD’nin ve AB’nin bölgedeki kaleleri olması, onların alternatifini olan İslamcı güçlerin ABD ve AB ile geçmişte çok ciddi sorunları olması, gerçek hayata ilişkin bütün bu olgular, güneşi balçıkla sıvamak isteyenler için hiç önemli değildir. Onlar Ortaçağ Kilise babaları gibi, hakikate değil kendi dogmalarına inanırlar.

Arap devriminin, özellikle devrimin en arı ve ileri biçimlerine büründüğü Mısır ve Tunus devrimlerinin, bir ilk aşamada İslamcıların iktidara yükselmesine olanak tanınması, bu uydurma teoriye geçerlilik görüntüsü kazandırır gibi oldu. Ama Mısır’da üçüncü dalga ile, Tunus’ta ise ona paralel olarak Siliana kentindeki ayaklanmayla, sonra da Şükrü Belaid’in katledilmesine verilen zinde tepkiyle birlikte, devrimci kitlelerin devrimci olmaya devam ettiği ve devrimin kendisinin mantığının hiç de İslamcı hareketlere destek yönünde olmadığı ortaya çıktı. Tam tersine devrim İslamcılığın aleyhine dönmüştü, ona meydan okuyordu, eski rejimleri olduğu gibi iktidara daha yeni, üstelik seçimle gelmiş olan İslamcılığı da devirmeye çalışıyordu.

İslamcılıkla çarpışan bir halk hareketine “emperyalizmin oyunu” demek artık yakışık almaz diye düşünen ekipler tavırlarını değiştirdiler. Burada sağlam bir metodolojik analizden söz edemeyiz. Daha önce İslamcılığa yaradığı için devrim değil, emperyalizmin oyunu idi; Şimdi İslamcılıkla mücadele ettiği için devrim. Ne biri ne de öteki doğru. Ama hiç olmazsa pratiğin çağ-

rısına yüreğini ve aklını açmış.

TKP ise hâlâ dogmatik biçimde direniyor. Kitleler hiçbir şey elde edememişler; bu nasıl devrimmiş; kitleler artık (tırnak içinde) “devrim”den düş kırıklığına uğramışlar. Ama bu “düş kırıklığına uğramış” kitleler yüz binleriyle başkanlık sarayını kuşatıyormuş, olağanüstü hallerin sokağa çıkma yasaklarına meydan okuyormuş, TKP’ye vız gelir tırıs gider!

Buradaki tavrın karşı devrimcilik olduğunu görmek gerekiyor. Devrimi yadsımak, destek vermemek, kitleleri devrimden soğutacak propaganda yapmak, karşı devrimi güçlendirir, o yüzden kasıtlı yapıldığında kasıtlı karşı devrimciliktir. Bu karşı devrimciliğin saiki de TKP’nin kendi ülkesinde baş düşman bellediği AKP ve Erdoğan’ın güçlenmesini engelleme telaşıdır. Yani, şayet bu durumda “komünizm”den söz edilebilirse, bu, milli komünizmdir. Bir partinin kendi milli çıkarları için uluslararası alanda devrime ihanet etmesidir. Yani Stalinizmdir. Şimdi anlıyor musunuz, devrimci Marksistler Stalinizme neden karşı devrimci derler? Şimdi anlıyor musunuz, Stalinizm ile devrimci Marksizmin karşıtlığı neden düne ait olan bir şey değildir, neden “bugünün meselesi”dir aynı zamanda?

Tarihte sosyalist sol içindeki bütün büyük yol ayrımları gerçek hayattaki gerçek devrimlerin değerlendirilmesi üzerinden olmuştur. Bu seferki yol ayrımında yolunuzu seçmek sizin elinizde. Hangi yolu seçiyorsunuz? Milli komünizmin yolunu mu, devrimci Marksizmin yolunu mu?